

LAHDEN KAUPUNGINTALON PUISTON PUISTOHISTORIALLINEN SELVITYS 2021

Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson

Lahden kaupungintalon puisto

Puistohistoriallinen selvitys

Tilaaaja

Lahden kaupunki / Kunnallistekniikka
Kirsi Kujala, kaupunginpuutarhuri

Työryhmä

Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy
Mona Schalin, arkkitehti SAFA, vastuuhenkilö; raportin toimitus, analyysit, taitto
Marica Schalin, arkkitehti SAFA, avustaja; kaaviot
Maija Korvenkangas, tutkija; painettujen lähteiden aineiston kokoaminen ja tekstit

Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson
Kristina Karlsson, arkkitehti SAFA; kaaviot

Valokuvat

Arkistokuvat: ks. kuvatekstit
Uudet valokuvat 2021: Mona Schalin

Kohde

Nimi: 398 Kaupungintalon puisto
Kaupunginosa: 1 Keski-Lahti
Kiinteistötunnus: 398-1-9903-12

Asemakaava: Puistoalueen nykyinen asemakaava on vuodelta 1924. Asemakaavassa esitettävän suojelun lisäksi kaupungintalolle on tehty Rakennusperintölain 489/210 mukainen suojeluesitys.

Puistoalueen pinta-ala: 7 792 m²

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	5
Selvitystyön menetelmät ja vaiheet	7
KYLÄSTÄ KAUPUNGIKSI Lahden varhaiset asemakaavat ja kaupunki-istutukset	9
HARJUPUISTON SUUNNITTELU JA TOTEUTUS	11
KAUPUNGINTALO JA KAUPUNGINTALON PUISTO	13
ESPLANADI- PROMENADIPUISTON MALLIT JA ESIKUVAT	24
KAUPUNGINTALON JA PUISTOALUEEN MYÖHEMMÄT VAIHEET	26
ISTUTUSTEN YKSITYISKOHTIA	36
PUISTON VEISTOKSET	40
PUISTON KÄYTTÖ JA KALUSTEET	46
UUDISTUSSUUNNITELMA 1985	49
ORTOKUVASARJA 1946-2014	52
NYKYTILANNE JA SÄILYNEISYYS	57
PUISTON VAIHEET - YHTEENVETO	77
KALUSTEET, VARUSTEET JA YKSITYISKOHDAT ERI VAIHEISSA	78
OMINAISPIIRTEET, SÄILYNEISYYS JA ARVOT	89
PUISTON SUOJELUA, KUNNOSTUSTA JA RESTAUROINTIA KOSKEVAT SUOSITUKSET	91
LÄHTEET	93
LIITE Puistosuunnitelmat ja piirustukset 1972-2013	94

JOHDANTO

Selvityskohde

Lahden kaupungintalon edustan puistoalue käsittää kahta osa-aluetta, joiden nykyinen yhteinen nimi on Kaupungintalon puisto. Harjukadun ja Puistokadun rajaama puistoakseli on osa Lahden kauppalan ja kaupungin ensimmäisistä asemakaavoista säilynyttä vihersommitelmaa, joka kulkee Salpausselän laella.

Harjukadun, Puistokadun, Vesijärvenkadun ja Lahden kaupungintalon rajaama selvitysalue on esitetty ortokuvassa sivulla 4.

Tutkija Riitta Niskasen kirjoittamassa, Lahden puistojen historiaa käsittelevässä kirjassa ”Ihanuuden tähden” on selkeästi eroteltuina itäinen Harjupuisto ja läntinen Kaupungintalon puisto, mutta monessa muussa lähteessä puistojen nimitykset vaihtelevat. Tässä selvityksessä käytetään osa-alueiden vanhoja nimiä silloin, kun se on perusteltua.

Puisto-alueen itäisen osan, ”Harjupuiston” rakentaminen aloitettiin jo vuonna 1905, vuosia ennen kuin kaupungintalon paikasta päätettiin. Puiston läntinen osa, varsinainen Kaupungintalon puisto, rakennettiin arkkitehti Eliel Saarisen suunnitteleman kaupungintalon valmistuttua 1912-1914.

Kaupungintalon puistossa tehtiin huomattavia uudistustöitä ja istutusjärjestelyjä 1980-luvulla. Vuonna 2012, kaupungintalon 100-vuotisjuhlien yhteydessä, puiston itäosaan suunniteltiin uusi teppich-ympyrä muistumana puiston alkuaikojen loistokkaista istutuksista.

Tehtävän tausta

Puistoalue sisältyy sekä paikallisesti, maakunnallisesti että valtakunnallisesti arvokkaisiin aluekokonaisuuksiin.

Kaupungintalon peruskorjauksen suunnittelun yhteydessä on todettu alueen asemakaavan olevan vanhentunut. Asemakaavan muutoksen valmistelu on tullut vireille alkuvuodesta 2021. Asemakaavan muutos laaditaan kaupungintalon rakennuksen lisäksi myös kaupungintalon edustan puistoalueelle.

Asemakaavan muutoksen tavoitteena on kaupungintaloa koskevien määräysten lisäksi suojella asemakaavalla Kaupungintalon puisto, jonka nykyinen asemakaava on vuodelta 1924. Asemakaavassa esitettävän suojelun lisäksi kaupungintalolle on tehty rakennusperintölain (laki rakennusperinnön suojelusta 489/2010) mukainen suoje-luesitys.

Kaupungintalon peruskorjaushankkeen ja asemakaavamuutoksen laatimisen yhteydessä on todettu tarpeelliseksi laatia puistohistoriallinen selvitys, joka palvelisi puiston tulevaa suunnittelua. Puiston peruskorjaus on ajateltu tehtäväksi rakennuksen korjaustöiden valmistuttua. Kaupungintalon peruskorjaustyömaan takia on joitakin puita jouduttu kaatamaan puistoalueelta.

Selvitystyö, ohjausryhmä ja raportti

Selvitystyön tarkoituksena on selvittää puistoalueen historialliset vaiheet ja kartoittaa niiden säilyneisyys nykytilassa. Puistohistoriallinen selvitys toimii lähtötietona

puiston tulevalle peruskorjauksen suunnittelulle ja sitä hyödynnetään myös asemakaavamääräysten laatimisessa.

Puiston alkuperäisiä suunnitelmia ei ole löydetty, joten puiston vaiheita on jouduttu selvittämään mm. vanhoja valokuvia ja myöhempiä muutospiirustuksia tulkitsemalla. Keskeisinä painettuina lähteinä historiaselvityksessä ovat toimineet Lahden kaupungin kunnalliskertomukset 1990-luvulle saakka ja Riitta Niskasen teos *Ihanuuden tähden Lahtelaisten puistoja ja puutarhoja*. Lisäksi lähteinä on käytetty sanoma- ja aikakauslehtiarkistoja sekä Lahtea käsitteleviä historiateoksia, joista on tarkempi lista lähdeluettelossa.

Puistohistorian selvityksen ohjausryhmään ovat tilaajan puolesta kuuluneet kaupunginpuutarhuri Kirsi Kujala, tutkija Riitta Niskanen, tutkija Tuija Välimaa, suunnitteluhortonomi Viivi Tasso, maisema-arkkitehti Maria Silvast sekä työn loppuvaiheessa hortonomi Anniina Saimakoski.

Selvityksen laatimisesta on vastannut Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy yhteistyössä Arkkitehtitoimisto Kristina Karlssonin kanssa. Selvityksen työryhmään ovat kuuluneet arkkitehdit Mona Schalin, tutkija Maija Korvenmaa, arkkitehti Kristina Karlsson ja arkkitehti Marica Schalin.

Selvitysraportin luonnos on valmistunut syyskuussa 2021 ja lopullinen raportti vuodenvaihteessa 2021/2022.

Mona Schalin, arkkitehti SAFA

Karttaote Lahden kaupunki. Puiston leveys on n. 40 m ja pituus Rautatienkatu mukaan lukien n. 258 m. Rakennusten rajaaman katutilan leveys on n. 70 - 72 m.

SELVITYSTYÖN MENETELMÄT JA VAIHEET

Selvityksen tarkoitus

Toimeksiannon mukaan työn tarkoituksena on ollut selvittää puistoalueen historialliset vaiheet ja kartoittaa niiden säilyneisyys nykytilassa. Puistohistoriallinen selvitys toimii lähtötietona puiston tulevalle peruskorjauksen suunnittelulle. Sitä hyödynnetään myös asemakaavamääräysten laatimisessa.

Selvitysalueen rajausta ja laajuus

Selvityksen kohteena on Harjukadun, Puistokadun, Vesijärvenkadun ja Lahden kaupungintalon rajaama puistoalue. Puiston leveys on n. 40 m ja pituus n. 258 m Rautatienkatu mukaan lukien. Rakennusten rajaaman katutilan leveys on n. 70- 72 m. Kohteen rajausta on esitetty ortokuvassa sivulla 4.

Työmenetelmät

Puiston nykytila on dokumentoitu valokuvien maastokäynteillä kesän 2021 aikana. Tilaajan kanssa tehtiin yhteinen puistokävely 17.6.2021, paikalla olivat Viivi Tasso, Maria Silvast, Riitta Niskanen ja Mona Schalin.

Puiston alkuperäisiä suunnitelmia ei ole onnistuttu löytämään, joten puiston vaiheita on selvitetty ennen kaikkea asemakaavoja, vanhoja valokuvia ja uudempia muutossuunnitelmia vertailemalla ja tulkitsemalla.

Selvitystyön yhteydessä on laadittu puiston muutosvaiheita kuvaava kaaviosarja, jonka lähteenä ovat ortokuvat ja uudemmat puistosuunnitelmat sekä kartat.

Käytetyt lähteet

Historiaselvityksen keskeisinä painettuina lähteinä ovat toimineet Lahden kaupungin kunnalliskertomukset 1990-luvulle saakka sekä Riitta Niskasen teos *Ihanuuden tähden. Lahtelaisten puistoja ja puutarhoja*. Tärkeä lähde on myös Juha Mäkisen toimittama Lahden Puutarhaseuran 90-vuotisjulkaisu, *Puutarhaviljelyn ja puistojen historiaa Lahden seudulla*. Riitta Nikula on käsitellyt Lahden kaupunin ja kaupungin asemakaavoitusta teoksessa *Suomen kaupunkilaitoksen historia, osa 2*.

Puiston läntisenä päättänä olevan kaupungintalon historiaa ovat käsitelleet Marika Hausen ja Tytti Valto teoksessa *Eliel Saarinen Suomen aika*. Kaupungintalosta on 2018 laadittu rakennushistorian selvitys.

Lisäksi lähteinä on käytetty sanoma- ja aikakauslehtiartikloja sekä Lahden historiaa käsitteleviä teoksia, joista on tarkempia tietoja lähdeluettelossa.

Kaupungintalo ympäristöineen on maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö, jonka kuvaus sisältyy julkaisuun Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö.

Kaupungintalon puisto sisältyy valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöalueeseen Mariankadun seremonia-akseli, jonka kuvaus on julkaistu RKY-kohteiden yhteydessä (RKY 2009).

Puiston eri vaiheita esittäviä valokuvia ja uudempia puistosuunnitelmia on koottu Lahden kaupungin piirustus- ja kuva-arkistoista, Lahden museoiden kuvakokoelmista, museoviraston historian kuva-arkistosta, Arkkitehtuurimuseon arkistosta ja yksityisestä postikorttikokoelmasta.

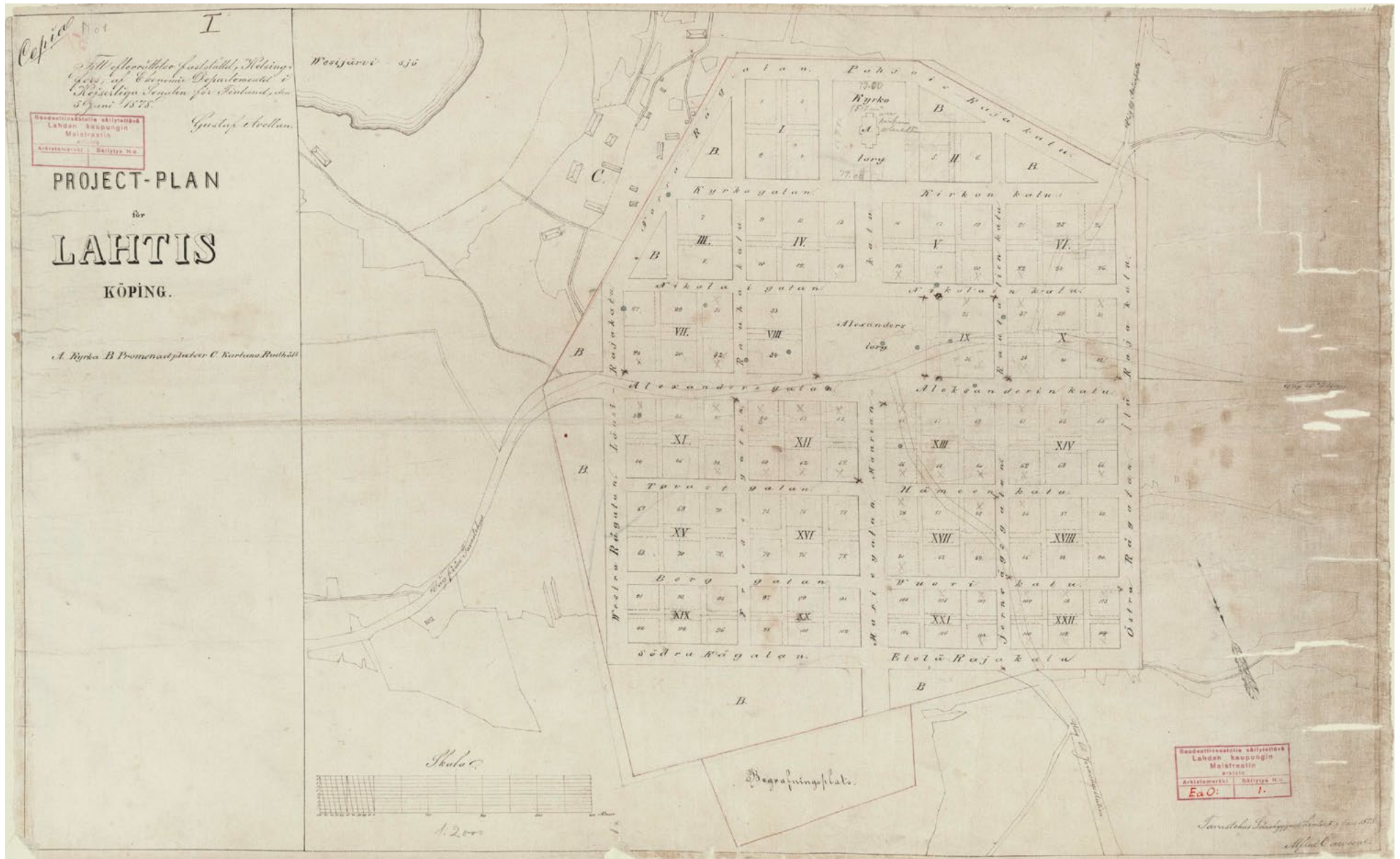
Raportointi

Selvitys on luovutettu pdf-muotoisena raporttina ja selvityksen yhteydessä syntynyt kuva-aineisto on luovutettu kuvatiedostoina tilaajalle.

Aineiston käyttöoikeudet

Finna-verkkopalvelussa julkaistujen historiallisten valokuvien käyttöön on liitetty julkaisu-oikeus. Raportissa on valokuvien yhteydessä mainittu lähde, esimerkiksi Lahden museoiden kuvakokoelmat, museoviraston historian kuvakokoelmat tai Arkkitehtuurimuseo. Selvitystyön kannalta keskeisen, yksityisen postikorttikokoelman kuvien käyttöoikeuden on antanut Sirpa Heiskanen.

Lahden kaupungin maankäyttö on luovuttanut selvityksessä käytetyn asemakaava- ja kartta-aineiston.

Lahden kauppalan kaavaehdotus 1878 (kartan osa). Hämeen lääninrakennuskonttori, maaliskuu 1878, Alfred Caween. Lahden kaupungin maankäyttö

KYLÄSTÄ KAUPUNGIKSI

Lahden varhaiset asemakaavat ja kaupunki-istutukset

Lahden kauppalan kasvu

Lahden kylä oli suurelta osin tuhoutunut tulipalossa vuonna 1877. Palon jälkeen kauppalaan varten lunastettiin alue, jolle lääninarkkitehti Alfred Caween laati asemakaavan kauppalan perustamisvuonna 1878. Caweenin kaavassa tori sijoittui entisen kylän keskelle. Pääkatuja oli kaksi. Myöhemmin Aleksanterinkaduksi nimetty pääkatu seurasi vanhan Hämeenlinnan-Viipurin maantien linjaa ja länsipäästään myös vanhaa tienpohjaa. Toinen pääkatu, josta myöhemmin tuli Mariankatu, kulki pohjoisesta etelään torin poikki. Caweenin asemakaava oli selkeä ruutukaava, jossa leveätköt pääkadut halkoivat asemakaava-alueen neljään osaan ja torista muodostui kaava-alueen keskus. Suurimmat tontit oli sijoitettu torin laidalle, rakennukset katulinjaan ja osa kaduista oli suunniteltu puistokaduiksi.¹

Lahden kauppalan historia -teoksessa Kaarlo Nieminen kuvailee, kuinka kauppalan perustamisvuoden 1878 lopulla koko Lahden kauppalan muodostivat kaiken kaikkiaan kahdeksan taloa. Seuraavana vuonna taloja oli viisitoista. Tärkeimpien katujen tasoitustöitä suoritettiin samaan aikaan kun ensimmäisiä taloja rakennettiin.² Muun muassa Mariankatu oli hautausmaalle johtavalta osuudeltaan kunnostamisen tarpeessa vielä 1890-luvun alussa. Vuonna 1895 kaupungingeodeetti W. O. Lilleltä tilattiin katusuunnitelma, joka sisälsi muutoksia myös asemakaavaan.³ 1890-luvun loppupuolella rakennustoiminta kauppalassa vilkastui merkittävästi.

Katu- ja puistoistutukset kauppalan aikana

Kauppalan ensimmäisinä vuosina tehtiin vain tasoitustöitä. Torin ja tärkeimpien katujen valmistuttua tehtiin

joitakin istutuksia, joista ensimmäiset syksyllä 1883. Ensimmäiset istutukset olivat torin ja Aleksanterinkadun varren vaahterat, jotka olivat nahkuri Henrik Rautellin ja hänen vaimonsa istuttamia. Muutaman seuraavan vuoden ajan kauppalan istutusten hoitamisesta ja laajentamisesta vastasi ”trekosmestari” (puutarhuri), kunnes Rautell vuonna 1886 palasi kauppalaan poliisiksi ja työnjohtajaksi ja sai samalla vastuulleen istutuksista huolehtimisen. Varoja käytettiin lähinnä puiden suojelemiseen, kunnes Kirkkopuiston istutustyöt alkoivat vuonna 1895 ja niihin varattiin suurempia summia.⁴

Vastuu istutusten hoitamisesta siirtyi muun muassa kauppalan palovartijalle. Vuonna 1899 yhteiskoulun vahtimestariksi tuli puutarhuri Lundberg, joka sai tehtäväkseen myös kauppalan istutusten hoidon. Seuraava kauppalaan valmisteltu puisto oli yhteiskoulun puisto, jonka perustustöitä Lundberg johti. Rahatoimikamarin lausunnon mukaan kauppalan istutukset muodostuivat vielä vuonna 1902 pelkästään puu- ja pensasistutuksista, eikä kukkaistutuksia ollut lainkaan. Kauppalanhallitus piti metsänhoitajan toimea tärkeämpänä kuin puutarhurin, ja hallitus katsoi, että metsänhoitaja voi tehdä myös puistojen puu- ja pensasistutuksia, kun kukkaistutuksia ei vielä ollutkaan.⁵

Puutarhurin toimi päätettiin lakkauttaa vuonna 1904, ”koska nykyinen puutarhanhoito kauppalassa tulee sanomattoman kalliiksi”. Vuonna 1905 istutuksia alkoi hoitaa puutarhuri O. Liipola, joka antoi töistä Lundbergia halvemman tarjouksen.⁶

1 Halila 1958, 91.

2 Nieminen 1920, 165–167

3 Nieminen 1920, 180

4 Nieminen 1920, 199–201

5 Mäkinen 1998, 26.

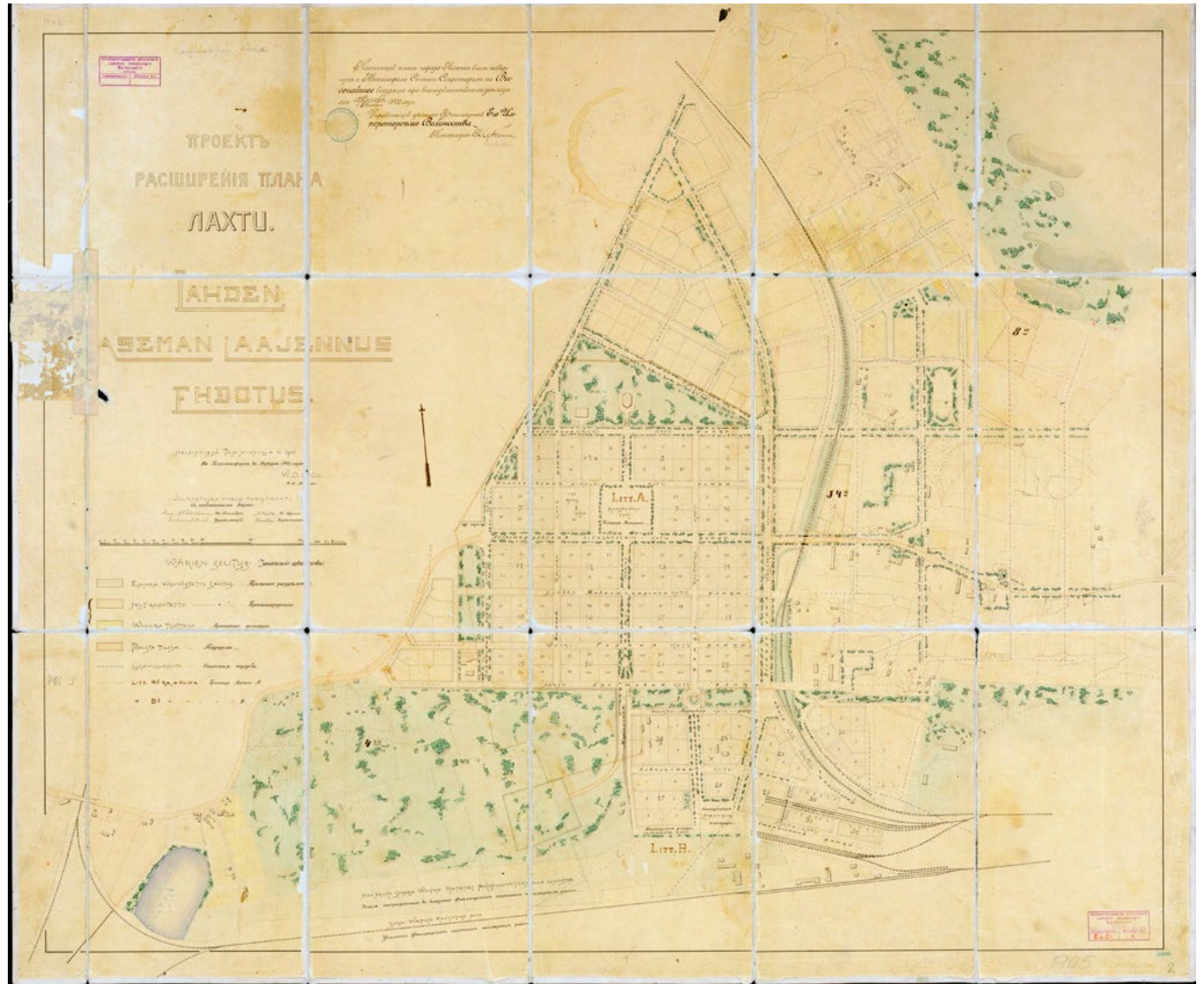
6 Nieminen 1920, 199-201

”Mitä enempi istutuksia, sitä terveellisempi on kaupunki”

Lahden väkiluvun ja varallisuuden kasvu 1890-luvulla vauhditti hanketta kaupunkioikeuden anomisesta. Anomista varten tarvittiin asemakartta kuvaamaan mahdollisen kaupungin tulevaa laajenemista ja keskeisten rakennusten sijoittamista. Suunnitelma tilattiin insinööri W.O. Liljeltä ja arkkitehti Selim A. Lindqvistiltä ja se valmistui vuonna 1901. Kaupunkioikeudet Lahti sai vuonna 1905.⁷

1900-luvun alussa ja vielä Lahden tullessa kaupungiksi keskustan ruutukaava-alue koostui, muutamia pääosin julkisia rakennuksia lukuun ottamatta, yksikerroksista satula- tai aumakattoisista puurakennuksista. Pienempimuotoinen ja vähemmän edustava rakennuskanta oli tonttipolitiikan keinoin sijoitettu kaava-alueen laidolle, jolloin keskustan ruutukaava-alueesta muodostui selkeä kokonaisuus. Aluetta reunustivat kirkko, yhteiskoulu ja kansakoulu. Vuosina 1907-1914 Lahden keskusta-alueelle rakennettiin runsaasti uusia kivitaloja.⁸

Puutarhuri ja Lahti-lehden toimittaja Kaarlo Vanamo kirjoitti vuonna 1908, kuinka ”Lahti on hyvin pölyinen kaupunki ja tulee pölyisenä pysymäänkin hienohiekkaisen maaperänsä takia. Kuuma on myöskin kaupunkimme keskikesällä ja tulee yhä kuumemmaksi mikäli tontit rakennetaan täyteen korkeita rakennuksia. Yleisille puistoille olisi siis kaupungin kehittyessä ja laajentuessa varattava runsaasti tilaa – Mitä enempi istutuksia, sitä terveellisempi on kaupunki, puhumattakaan istutusten merkityksestä tulipalon sattuessa.”⁹

W.O. Liljen laatima asemakaava, vahvistettiin 1905. Lahden kaupungin maankäyttö. Nykyisen kaupungintalon puiston alue on merkitty asemakaavaan.

⁷ Tuomi 1992, 15.

⁸ Tuomi 1992, 70-71, 76.

⁹ Lahti 9.10.1909. Vanamo: Enemmän puistoja Lahden kaupunkiin.

HARJUPUISTON SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

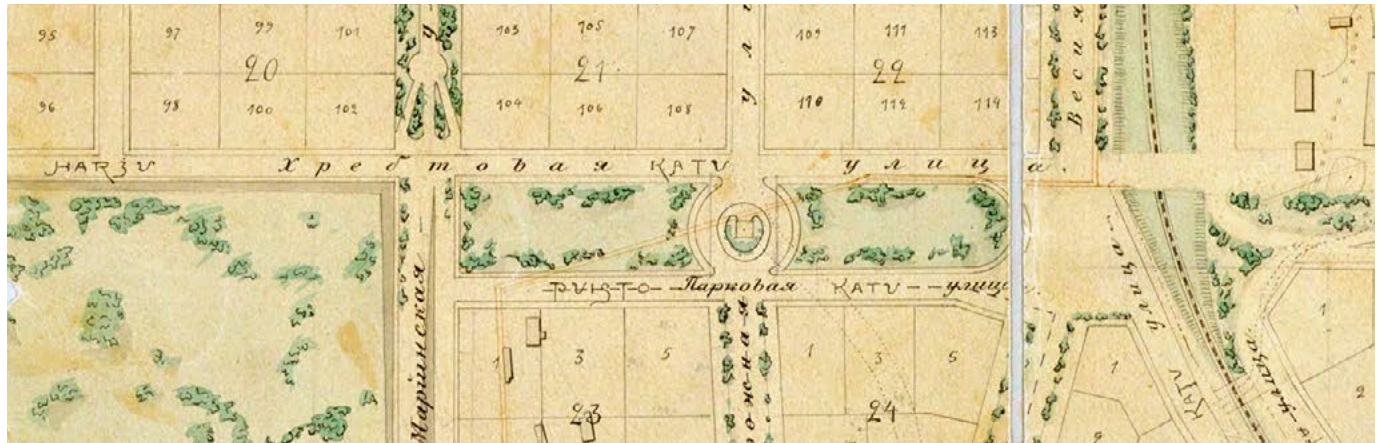
Vuonna 1905 vahvistettiin W. O. Lillen laatima asema-kaava, joka kattoi suurimman osan nykyisestä Lahden keskusta-alueesta. Kaavan itäosa vahvistettiin vuonna 1911. Lillen asemakaavassa kaupungintalolle oli varattu tontti nykyisen alatorin kohdalta. Harjupuisto, myöhemmin Kaupungintalon puisto, oli asemakaavassa osa laajaa puistojärjestelmää. Lahden historia -teoksessa vuodelta 1992 Timo Tuomi kuvailee Harjupuiston, tuolloin Rautatienkadun harjun, suunnitelmaa Lillen asemakaavassa:

”Puustikon keskikohtaan sijoitettiin kokoavana aiheena pyöreä kasveilla koristeltu alue, jonka keskelle hahmoteltiin pieni paviljonki vedenmyyntiä varten. Tämän päälle ehdotettiin tornia, johon voisi sijoittaa kellon kaikkiin neljään suuntaan. Puistosta siis suunniteltiin näyttävää kävelykohdetta samalla kun se kellotorneineen toimisi välittäjänä vanhan kaavarakenteen kaupungin ja harjun eteläpuolella olevan laajennusosan välissä.”¹⁰

Lillen suunnitelmasta poikettiin puiston osalta siten, että Rautatienkatu rakennettiin suorana ilman suunniteltua istutusympyrää.

Riitta Niskanen toteaa Rautatienkadun rakentamisen erotaneen puiston kahteen osaan, joista toisesta myöhemmin muodostui Kaupungintalon puisto.¹¹ Useissa lähteissä koko puistosta kuitenkin puhutaan yhtenä kokonaisuutena ja joko Harjupuiston tai myöhemmin Kaupungintalon puiston nimellä, jolloin tässä tekstissä puiston historian osalta käytetään lähteiden muotoilua.

Harjupuiston suunnittelusta järjestettiin kilpailu vuonna 1905. Suunnitteluaiakaa oli viikko ja suunnitelmia saatiin neljä. Kilpailun voitti puutarhuri Lundberg ja puiston rakentaminen aloitettiin samana vuonna. Riitta Niskanen kertoo puiston varhaisvaiheesta:

”Harjukadun ja Puistokadun suuntaisesti istutettiin lehmusrivit. Yhdessä kadunvarsipuiden kanssa niistä muodostui tiheä, suojaisa viherseinä kujanteineen. Molemmista päistään avoin, nurmikenttien reunustama pääkäytävä oli melko leveä, ja sen katkaisi pyöreä teppich-kuvio. Pääkäytävää risti neljä sivukäytävää. Kaikki ruohokentät ja istutukset aidattiin matalin, siroin rautalankakehikoin. Tähän aikaan suomalaisiin puistoihin tuli yleisesti kielto astua nurmikoille.”¹²

Kaupunginpuutarhurin toimi perustettiin Lahteen syksyllä 1906, siihen sisältyi myös metsänhoitajan toimi. Saman vuoden keväällä ja kesällä puutarhurin toimia oli sopimuksella hoitanut paikkakuntalainen puutarhuri.

Vuodesta 1907 alkaen vuoteen 1912 saakka kaupunginpuutarhurina ja metsänvartijana toimi Johannes (Johan) Laurila. Laurila oli suorittanut tutkintonsa Kurkijoen maanviljelysopiston puutarhaosastolla ja toiminut sekä puutarhurina että puutarhakoulujen opettajana.¹³ Vuonna 1907 Laurilan toimea hoiti vielä sijainen, mutta seuraavasta vuodesta lähtien Laurila hoiti kaupunginpuutarhurin toi-

mea itse.

Laurilan toimiessa kaupunginpuutarhurina puistoihin alettiin tehdä myös kukkaistutuksia.¹⁴ Lahti-lehdessä keuhuttiin heinäkuussa 1909 Harjupuiston kukkaryhmien aistikkua, eivätkä kirjoittajan mukaan muidenkaan puistojen kukkalaitteet niille juuri ”somuudesta perään anna”. Samassa tekstissä muisteltiin puistojen olleen kurjassa tilassa vielä edeltävänä kesänä.¹⁵

1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla otetuista valokuvista on nähtävissä, että Rautatienkadun ja Vesijärvenkadun välinen osa nykyistä Kaupungintalon puistoa oli istutettu. Puistossa oli sekä kukkaistutuksia että puurivejä. Kukkaistutuksista huomattavin oli puiston teppich-ryhmä. Riitta Niskanen kuvailee teppich-ryhmien merkitystä suomalaisten kaupunkipuistojen historiassa:

”Suomalaisten kaupunkipuistojen katseenvangitsijoiksi istutettiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa uhkeita teppich-ryhmiä, muotoiltuja kukkamattoja, joissa käytettiin runsaasti eksoottisia kasveja, kuten kaktuksia ja agaaveja. Tällaisten istutusten toteuttami-

¹⁰ Tuomi 1992, 17.

¹¹ Niskanen 2015, 91.

¹² Niskanen 2015, 92.

¹³ Puutarha 1.1.1913.

¹⁴ Lahti 27.2.1916.

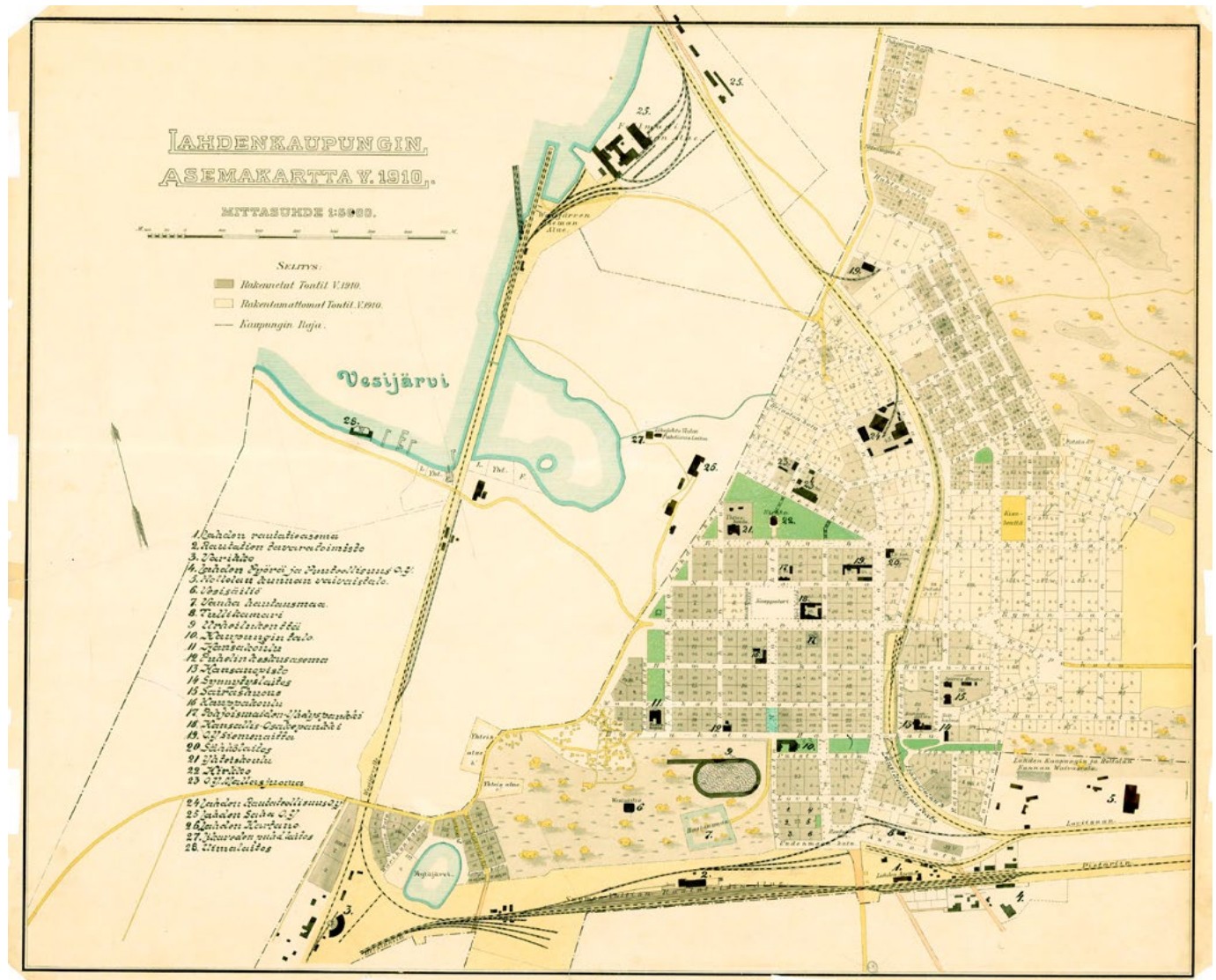
¹⁵ Lahti 27.7.1909.

nen vaati taitoa, rahaa ja aikaa. Suuritöiset kuviot perustettiin rautalankaverkkomuoteilla. Kasveja tarvittiin valtavasti.”¹⁶

Kaupunginpuutarhuri Laurilan aikana istutuksiin saatiin kukantaimet kaupungin omasta taimistosta, jota Laurila kehitti aktiivisesti. Puiden taimia omasta taimistosta ei kuitenkaan vielä saatu, vaan ne tilattiin muualta.¹⁷ Kunnalliskertomusten mukaan 1910-luvun alussa Lahden puistoistutuksissa käytettiin arvokkaampia kasveja vain Harjupuistossa, muihin puistoihin istutettiin pääasiassa ”n. k. kesäkasveja”.

Toisaalta Harjupuiston kuntoa sen rakentamattomalla puolella kuvannee myös liikemies Juho Aholan kaupunginvaltuustolle joulukuussa 1909 esittämä pyyntö siitä, että hänen omistamansa talon edustalla Harjukadun puiston jatkona oleva hiekkapankka poistettaisiin. Anomus hylättiin, sillä kaupungilla ei ollut hiekkapankalle uutta paikkaa, saati varoja sen siirtämiseen.

Kaupungintalohankkeen yhteydessä alettiin muokata puiston länsiosaa. Vuonna 1911 puistossa tehtiin tasaustöitä, jotka ylittivät niille varatun kymmenentuhannen markan kustannukset, sillä puiston kohdalta täytyi leikata useita metrejä korkealta kiinteää kiven sekaista maata.

Mariankadun, Harjunkadun, Vesijärvenkadun ja Puistokadun rajaama puistoalue ja Rautatiekadun puurivit on esitetty Lahden asemakaavakartassa 1910 (kartan osa). Harjupuiston länsiosaan on piirretty tulevan kaupungintalon alustava hahmotelma.

¹⁶ Niskanen 2015, 83.

¹⁷ Niskanen 2015, 86–87.

KAUPUNGINTALO JA KAUPUNGINTALON PUISTO

Kaupungintalon suunnittelu ja toteutus

Ensimmäinen aloite kaupungintalon rakentamiseksi tehtiin vuonna 1906. Sekä kaupungin hallinto, poliisi että palokunta tarvitsivat toimintaansa lisätiloja. Paloasemasta järjestettiin suunnittelukilpailukin, mutta kaupunginvaltuusto kannatti hallinnon, poliisin ja palokunnan tilojen yhdistämistä.¹⁸

Kun kaupungintaloa ryhdyttiin suunnittelemaan vuonna 1910, Lillen asemakaavassa kaupungintalolle varattu tontti ei enää vaikuttanut sovelialta. Arkkitehti Armas Lindgreniltä pyydettiin asiasta lausunto. Lindgren kannatti kaupungintalon rakentamista Mariankadun ja Puisto- ja Harjukatujen leikkauskohtaan osittain katualueelle, millä katkaistaisiin ”tällaisen loputtoman kadun tyhjään häipyvän perspektiivin.”

Kutsumenettelyllä järjestetty kaupungintalon suunnittelukilpailu alkoi joulukuussa 1910 ja päättyi maaliskuussa 1911. Kilpailuohjelman mukaan rakennukseen oli sijoitettava muun muassa valtuuston, maistraatin ja raastuvanoikeuden, rakennuskonttorin, poliisiaseman sekä paloaseman tilat. Paloaseman tarvitsemiin tiloihin kuului myös vahti- ja kellotorni, jonka tuli soveltua letkujen kuivaukseen. Kilpailuohjelmassa toivottiin, että paloasema sijoitettaisiin Mariankadun puolelle ja varsinainen kaupungintalo Rautatienkadun puolelle.¹⁹

Kilpailuun osaa ottamaan kutsuttiin arkkitehdit ja toimistot Jung & Fabritius, Armas Lindgren, Selim Lindqvist, Eliel Saarinen ja Lars Sonck, joista Lindgren ja Sonck eivät lopulta osallistuneet kilpailuun.²⁰

Kilpailun voittajaksi valittiin Eliel Saarinen. Hän oli aikansa menestyneimpiä arkkitehteja, joka oli edeltävinä vuosina voittanut myös valtiopäivätalokilpailun ja Joensuun

¹⁸ Amberg et al. 1990.

¹⁹ Lahti 12.1.1911.

²⁰ Lahti 16.3.1911.

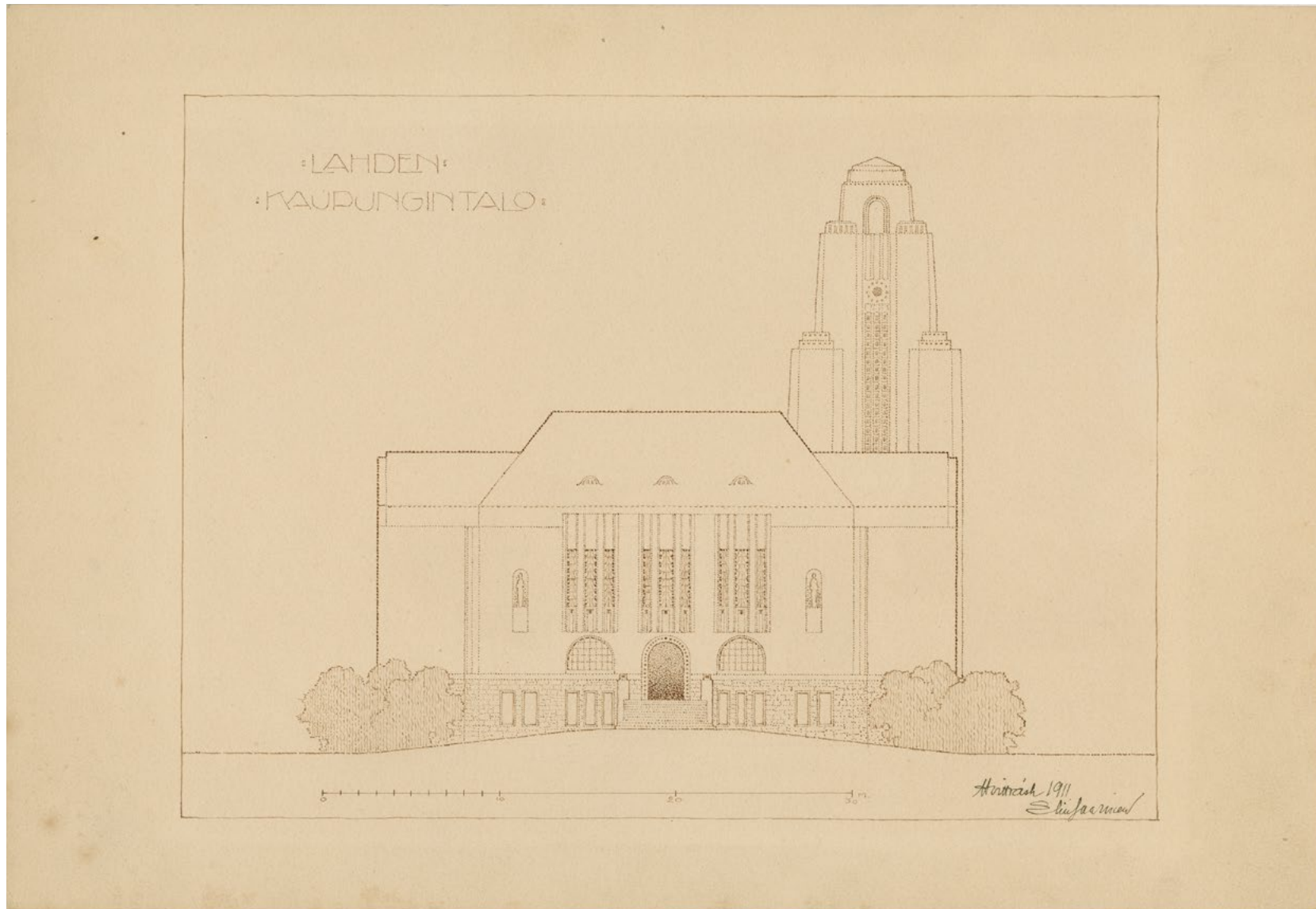
Kaupungintalon valmistuessa 1912 alkoi sen edessä olevan puistoalueen tasaaminen ja istutustöiden valmistelu. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

kaupungintalon suunnittelukilpailun. Kilpailuehdotusten tarkastuslautakunnan lausunnossa todettiin Saarisen piirustuksissa pääfasadeilla olevan yksinkertainen, mutta arvokas leima, ja huoneilla kaunis muoto ja hyvät valaistus-suhteet. Lisäksi ehdotus arvioitiin varsin huokeaksi, siinä huomattavat epäkohdat suhteellisen helposti korjattaviksi ja ehdotuksella nähtiin olevan myös laajennusmahdollisuuksia.²¹

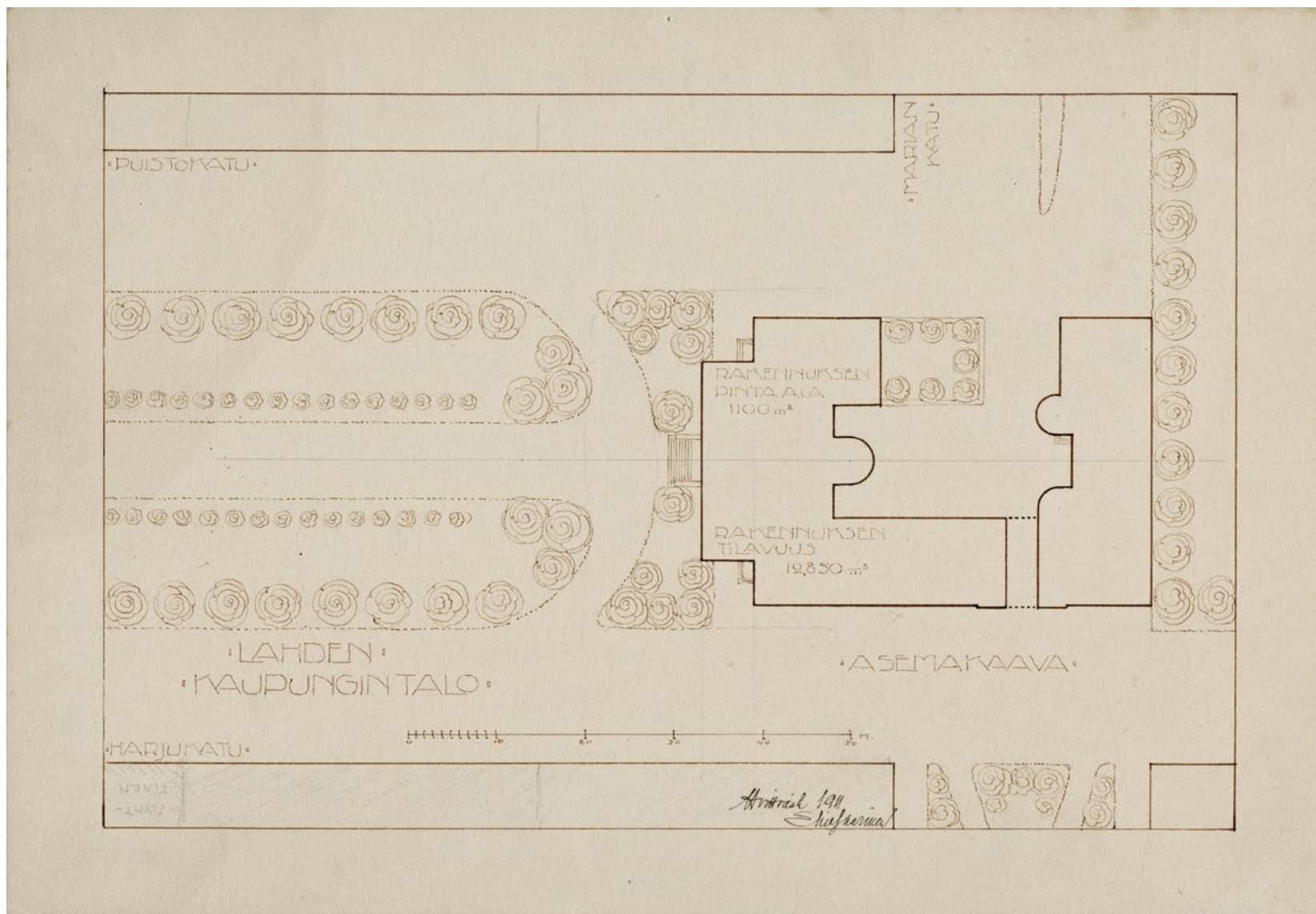
²¹ Lahden Sanomat 23.3.1911.

Vuoden 1911 kunnalliskertomuksen mukaan kyseisenä vuonna suoritettiin kaupungintalon rakennuksen perustamis- ja muuraustyöt. Kaupungintalo valmistui vuonna 1912 ja suuri osa rakennuksesta tuli silloin palokunnan käyttöön.

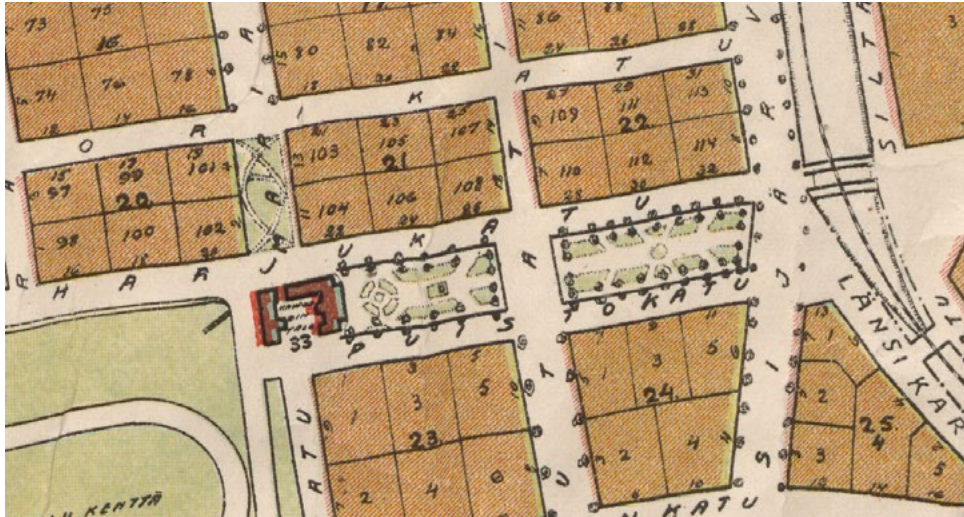
Toukokuussa 1911 vahvistettiin asemakaavan muutos, jossa Puisto- ja Harjukadun välissä olevasta puistosta erotettiin kaupungintalon rakennusmaaksi 3621 neliömetrin suuruinen tontti.

Eliel Saarisen kilpailuehdotuksessa kaupungintalon itäinen pääjulkisivu asettuu puistoakselin päätteeksi. Rakennuksen sivuille on esitetty pensasryhmiä kehystämään pääsisäänkäyntiä. Arkkitehtuurimuseo

Eliel Saarisen kilpailuehdotuksen asemapiirroksessa oli hahmoteltu puistoalueen perusjäsentelyä. Pääjulkisivuun liittyi kaarevien käytävien rajaamia pensasistutuksia. Asemapiirroksessa on näytetty, miten rakennus asettuu puistoakselien leikkauskohtaan. Arkkitehtuurimuseo

Kaupungintalo ja puistoesplandi painetussa kartassa, arkkitehti Carolus Lindbergin laatima Lahden kaupungin asemakaava esikaupunkialueineen 1925. Arvidsson Lito Helsinki (kartan osa). Lahden kaupungin maankäyttö

Kaupungintalon puiston suunnittelu ja rakentaminen

Kaupungintalon puiston suunnitelmia käsiteltiin kaupungin hallintoelimissä vuosina 1912–1913. Harkittavina olivat kaupunginpuutarhuri Johannes Laurilan ja kaupungintalon suunnittelijan, arkkitehti Eliel Saarisen puistosuunnitelmat. Kumpaakaan suunnitelmaa ei ole tiettävästi säilynyt. Saarisen kilpailuehdotukseen kaupungintalosta sisältyy pieni puistosuunnitelma osana asemapiiirustusta, mutta myöhempien kuvausten perusteella Saarisen uudempi luonnos kaupungintalon puistosta on poikennut kilpailuehdotuspaiirustuksista.

Kaupungintalon rakennushistoriaselvityksessä kuvaillaan suunnittelun alkuvaiheita:

23.5.1912 insinööri Tavast kirjoitti Saariselle ja pyysi tältä ”jonkunlaista puistosuunnitelmaa”. Kirjeeseen ei tullut vastausta, joten uusi kirje lähetettiin heinäkuun

13. päivänä. Siinä Tavast halusi saada ”kaupungintalon edessä olevan puistoplaneeruksen alulle, jotta kävisi selville, mitä nykyisen hiekka-aavikon tilalle aijotaan”.²²

Lahden rahatoimikamari päätti 1.9.1912, että Kaupungintalon puiston suunnitelmista käytetään kaupunginpuutarhuri Laurilan suunnitelmaa, sillä sitä pidettiin käytännöllisempänä. Kaupunginvaltuustossa asiaa käsiteltiin seuraavana vuonna.

Vuoden 1913 kunnalliskertomuksen mukaan vaihtoehtoisina suunnitelmina olivat kaupunginpuutarhuri Laurilan ehdotus kaupungin rakentamattomien puistojen rakentamiseksi sekä arkkitehti Saarisen luonnos Kaupungintalon puistosta. Käsitteilyn päätteeksi valmistusvaliokunta ehdotti seuraavaa:

22 Rakennushistoriaselvitys 2018

”Rakennetaan arkkitehti Saarisen tekemän piirustuksen mukaan seuraavilla muutoksilla: yhdenmuokaisuuden saavuttamiseksi Harjukadun puiston tai Rautatiekadun itäpuolella olevan osan kanssa ovat puurivit katujen varsilla istutettavat kahteen riviin. Rautatienkadun puoleiset poikkikäytävät rakennetaan yhtä viistoon suuntaan kuin poikkikadut Harjukadun puistossa. Tämän kautta tulee puiston keskelle aijottu kukkaislaite jonkun verran lyhene-mään. Kaupungintalon molemmille puolille tehdään käytävät, kuten Saarisen piirustukseen on liijykynällä merkitty. Kävelytiet rakennetaan pääkäytävän kum-mallekin puolelle, jonka viereen istutetaan matalia koristepensaita piirustukseen merkittyjen puiden si-jaan.”

Kaupungin eri toimielimien päätökset ilmeisesti aiheut-tivat hämmennystä siitä, kenen suunnitelmien mukaan puisto lopulta rakennettiin. Kaarlo Vanamo kirjoitti Eliel Saarisen puistosuunnitelmasta Lahti-lehdessä vuonna 1916: ”Valtuusto kuitenkin hylkäsi sen epäkäytännöllise-nä ja rumana, teettäen kaupungin puutarhurilla toisen, jonka mukaan se sitten tehtiinkin.”²³

Kaupungintalon puiston rakennustyöt olivat Lahden suu-rin puistohanke ainakin vuosina 1912–1913. Niskasen mukaan Kaupungintalon puisto edustaa ajan muotopuu-tarhaa,

”-- viivasuora, melko leveä pääkäytävä, joka korostaa sym-metrisesti rakennuksen sisäänkäyntiä, diagonaaliset suo-rat sivukäytävät kulkevat säännöllisesti suhteessa pääkäy-tävään, ja puut seisovat rivissä ja muodostavat kujanteen. Harjupuisto ja Kaupungintalon puisto olivat alun perin miltei toistensa kopioita – tiukan muodon idea toteutuu siinäkin suhteessa.”²⁴

23 Lahti 27.2.1916
24 Niskanen 2015, 98.

Toteutetun puiston tilanne n. 1914, asemapiirroksen rekonstruktio esitettyä nykyisellä pohjakartalla, kaavio vuodelta 2021. Rautatiekadun itäpuolella sijaitsevaa Harjupuistoa kehystävät Harjukadun ja Puistokadun suuntaiset lehmuskujanteet, puut on istutettu 6 metrin välein, rivien väli on noin 4 metriä. Nurmikenttien reunustama pääkäytävä on noin 10 metrin levyinen. Pääkäytävän sivuilla on vapaamuotoisia puu- ja koristepensasistutuksia sekä kukkapenkkejä. Keskellä puistoa on koristeistutuksen kohokohta, pyöreäkulmaisen suunnikkaan muotoinen teppich-ryhmä. Tämän kohdalla on sivuille haarautuvat poikkikäytävät. Pääkäytävältä lähtevät lisäksi kapeammat diagonaalikäytävät kohti puiston kulmia. Kaupungintalon portaan edessä on näyttävä, keskustaa kohti kohoava ympyrän muotoinen istutusryhmä, jota kehystävät kaarevat käytävät ja kukkapenkit. Koristeistutuksen itäpuolella on noin 13 metrin levyinen leveä keskikäytävä, josta haarautuu kaksi diagonaalikäytävää. Puiston itäosassa käytävä kapenee 10 metriin. Puiston reunoilla on lehmuskujanteet.

Näkymä Harjupuistoon Rautatienkadulta itään, 28.6.1914 päivätty postikortti, Lahden Kirjakauppa Oy. Taustalla näkyvät sairaala, kansanopisto ja synnytyslaitos. Puutarhuri Lundbergin suunnitelmien mukaan toteutettua puistoa kehystävät lehmuskujanteet. Pääkäytävän sivuilla on vapaamuotoisia puu- ja koristepensasistutuksia sekä kukkapenkkejä. Keskellä puistoa on koristeistutuksen kohokohtana teppich-ryhmä. Pääkäytävältä lähtevät kapeammat diagonaalikäytävät kohti puiston kulmia. Käytävien ja nurmikon raja on huoliteltu ja istutettu alue selvästi kohollaan suhteessa käytävien tasoon. Nurmikon kulmia on pyöristetty. Kukkaistutuksia suojaavat sirot pyöröraudasta muotoillut ristikot. Pääkäytävän varrella on puistopenkkejä. Puistossa ei tässä vaiheessa vielä ollut valaisinpylväitä. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

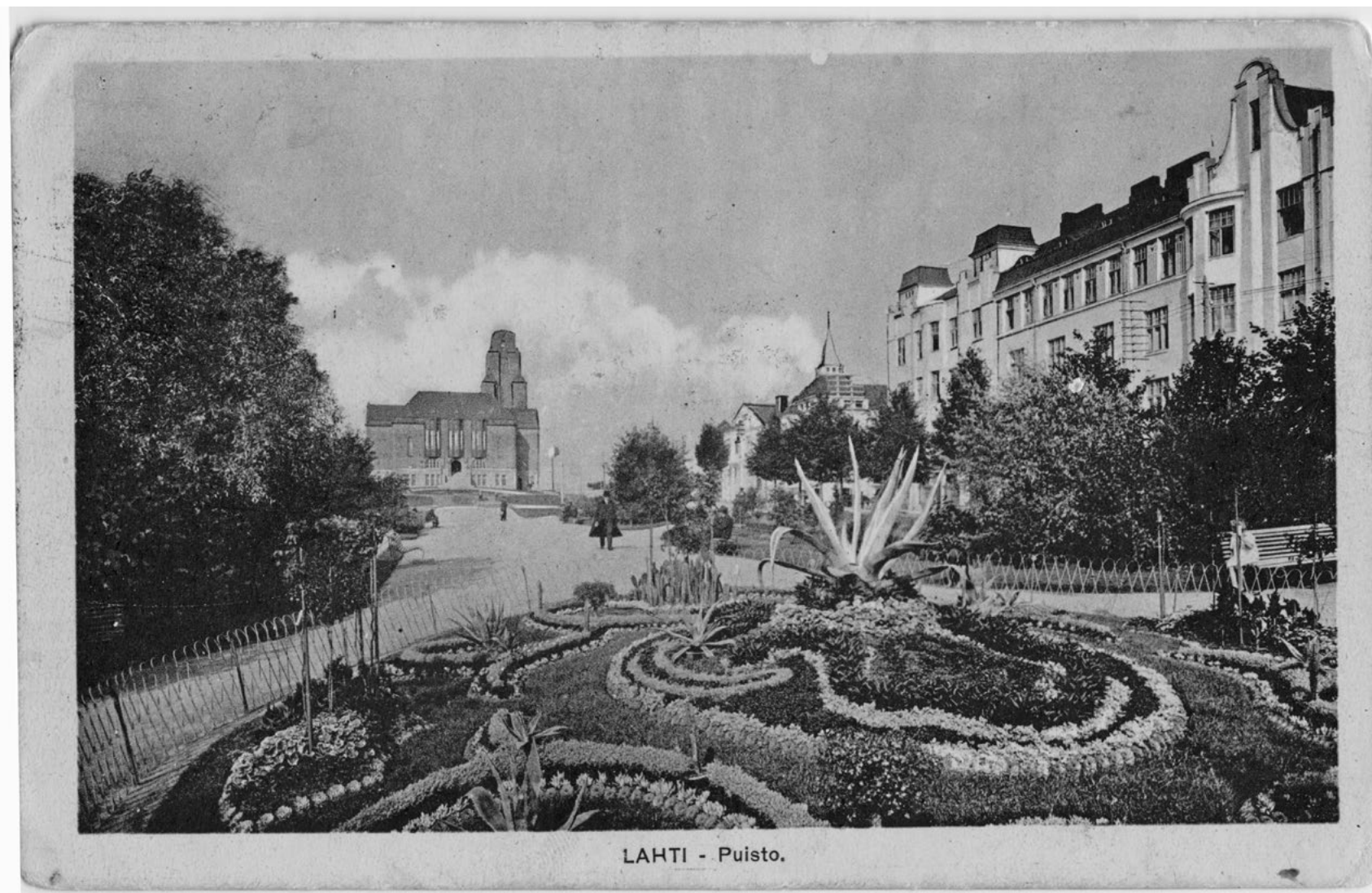
Harju puiston teppichryhmä, kuva Rautatienkadun itäpuolelta kohti kaupungintaloo. Väritetty postikortti, leimattu 1914, Lahden Kirjakauppa Oy. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Kuva 1910-luvun alusta Vesijärvenkadulta Harjupuiston pääkäytävän suuntaan kohti kaupungintalon rakenteilla olevaa puistoaluetta.

Rinteessä näkyy isoja kiviä ja maakasoja, joiden poiskuljettaminen on vasta alkanut. Harjupuistossa on käynnissä teppichryhmän istutustyö. Oikealla näkyy Harjukadun puoleinen nuori lehmuskujanne, etualalla koristepensaita ja yksittäispuita. Penkkityyppi vastaa nykyisin Lahden penkiksi kutsuttua mallia.

Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Näkymä Harjupuiston teppichryhmän suunnalta kohti kaupungintaloa 1910-luvun alkupuolelta.

1912 valmistuneen kaupungintalon edustan puistoalueella on suoritettu tasaustyöt. Teppich-ryhmien käyttö edustavissa istutuksissa oli yleistynyt 1800-luvun loppupuolella, ja niiden sommittelussa puutarhurit pääsivät näyttämään taitojaan. Kohollaan olevissa istutusryhmissä käytettiin runsaasti kasviuoneissa viljeltyjä mehikasveja ja korumaisten kuvioistutusten kohokohdaksi sijoitettiin esimerkiksi isolehtinen agaave.

Lahden museoiden kuvakokoelmat.

Asianajaja Ernst G. Mesterton tuttavineen Harjupuistossa vuonna 1909, taustalla Vesijärvenkatu. Lahden kaupunginmuseo.

Lepohetki Harjupuistossa vuonna 1909; oikealla Harjukatu, taustalla Aholan talo. Kuvaaja Metsola, Lahden kaupunginmuseo.

Kaupungintalon edustan puistoalue, oikealla vuonna 1923 rakennettu Lahden Tyttökoulu. Puistoaluetta keshystävät lehmuskujanteet. Rautatiekadun reunalla on runsas koristepeenasistutus ja puistopenkit. Postikortti H. Syvänteen Kirjakauppa, valmistuttaja 1923. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

ESPLANADI - PROMENADIPUISTON MALLIT JA ESIKUVAT

Esplanadi puistotyypinä, vertailukohteita Suomessa

Lahden kaupungintalon puiston ja sen vanhimman osan, Harjupuiston jäsentely perustuu Suomen 1800-luvun asemakaavoissa käytettyyn, esplanadiksi nimettyyn promenadipuistomalliin.

1800-luvun asemakaavoissa puistokadut, puistikot ja rantapuistot näyttelivät merkittävää osaa. Paloturvallisuuden ja esteettisten pyrkimysten sanelemia asemakaavoja alettiin laatia varsinkin 1850-luvulta alkaen.

Jo 1700-luvulla oli asemakaavoissa esiintynyt puistokatuja. Vasta autonomian kaudella, toistuvien tuhoisien kaupunkipalojen jälkeen, alkoi kuitenkin uusi valtiohallinto määrätietoisesti ohjata asemakaavoitusta, Taustalla olivat Venäjän tuoreet kokemukset satojen uusien kaupunkien perustamisesta. Turku kaavoitettiin vuoden 1827 palon jälkeen uudelleen kenraalikuvernööri Zakrevskin antamien ohjeiden hengessä, tavoitteena väljä kaupunki- ja korttelirakenne, jossa leveät kadut, puurivit ja kortteleiden sisäiset istutusvyöhykkeet toimisivat palon pysäyttäjinä.

Katujen nimikkeistöön ilmestyivät puistokatuja myötä käsitteet Bulevardi ja Esplanadi. Molemmat juontavat ranskankielisestä linnoitussanastosta, mutta ne saivat uuden merkityksen uusien asemakaavojen puiden reunustamina pääkatuina, joilla eri kaupunginosia erotettiin toisistaan, ja joiden avulla vakiintuneeseen, yhdenmukaiseen korttelijakoon luotiin visuaalista vaihtelua ja puitteita urbaanille kävelykulttuurille. Helsingin 1810-luvun asemakaavoissa muotoutui Bulevardin ja Esplanadin muodostama tunnusomainen, merenlahtia niemen poikki yhdistävä puistokatuakseli, 1850-luvun uuden Vaasan asemakaavaa leimasivat risteävät Esplanadit ja 1870-luvulla perustetun Hangon Bulevardi suuntasi pienen rannikkokaupungin päänäköyksen kohti merta. Tampereen Esplanadin nimi

muutettiin myöhemmin Hämeenpuistoksi.¹

1800-luvun loppupuolelta lähtien oli promenadipuistojen istutusten, kalusteiden ja esimerkiksi kioskien osalta tarjolla runsaasti eurooppalaisia malleja ja esikuvia. Helsingin Esplanadin puiston uudistukset toimivat osaltaan näiden vaikutteiden välittäjänä, samoin puutarhurit ja puistosuunnittelijat, jotka olivat opiskelleet Ruotsissa, Tanskassa, Saksassa tai Venäjällä.

Lahden kaupungintalon puiston vertailukohteena Helsingin Esplanadin puisto

Johan Albrecht Ehrenströmin asemakaavasta periytyvä ja Carl Ludvig Engelin muotoilemien suuntaviivojen mukaan toteutettu Esplanadin puisto on ollut Helsingin keskustan tärkeä promenadi 1830-luvulta alkaen.

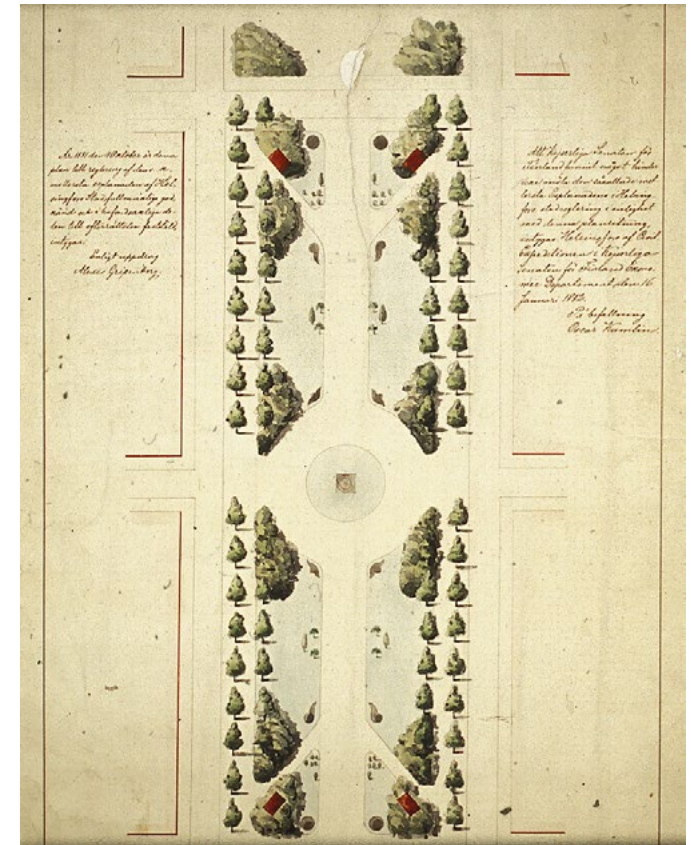
Lahden kaupungintalon puisto muistuttaa käytäväjärjestelmän, reunustavien lehmuskujanteiden ja istutusten jäsentelyn osalta Esplanadin puistoa, varsinkin sen keskeistä osaa, Runebergin Esplanadia, joka pääosin noudattaa ruotsalaisen puutarhuri John Wallmarkin suunnitelmaa 1880-luvun alusta.²

Helsingin Esplanadi on leveydeltään n. 61 metriä ja pituudeltaan 378 metriä, reunustavien rakennusten väli on n. 89-90 metriä. Mitoiltaan Lahden kaupungintalon puisto on Esplanadia jonkin verran kapeampi ja lyhyempi, leveydeltään n. 40 metriä ja pituudeltaan n. 258 metriä Rautatiekatu mukaan lukien. Puistokadun, puiston ja Harjukadun leveys yhteensä on n. 70-72 metriä.

Lahden kaupungintalon puiston lehmuskujanteiden puut istutettiin alun perin 6 metrin välein, rivien väli oli n. 4 metriä. 1950-luvulla joka toinen puu poistettiin noudattaen "sahanteräkuviota". Runebergin esplanadin puurivien vastaavat mitat ovat 10-11 ja 6 metriä.

¹ Schalin 2005

² Schalin 2001, 168-175

Helsingin Runebergin esplanadin suunnitelma tilattiin ruotsalaiselta puutarhurilta John Wallmarkilta. Lopulliset piirustukset laadittiin virkätöinä 1881. Helsingin kaupunginarkisto.

Reunustavat lehmuskujanteet ja pensasryhmät jättivät keskikäytävän näköyksen avoimeksi. Keskelle puistoa pystytettiin kansallisrunoilijan patsas korkealle jalustalle. Patsaan ympärille muodostettiin koristeistutus, jossa sovellettiin keskieuropplaista teppichryhmämallia kuperine, poleveilvine muotoineen ja mehikasveineen.

Runebergin Esplanadi 1890-1895. Näkymä itään kohti Runebergin patsasta. Tuntematon taiteilija, julkaisija Weilin & Göös. Helsingin kaupunginmuseo

Runebergin Esplanadi 1900-luvun alussa. Museovirasto, historian kuvakokoelma

Runebergin esplanadi 1930-luvulla. Tuntematon valokuvaaja, Helsingin kaupunginmuseo. Kuvassa näkyvä puistopenkimalli on jyrkvä, peittomaalattu puupenkki, jota nykyään Helsingin kaupunkitilaohjeessa kutsutaan Kaivopuiston malliksi.

Runebergin esplanadi 1930-luvulla. Tuntematon valokuvaaja, Helsingin kaupunginmuseo. Kuvassa näkyvä puistopenkimalli on perinteinen Helsingin puistojen penkki, jota on käytetty arvokkaimmissa puistoissa 1800-luvun lopulta lähtien. Alkuperäinen malli on kansainvälinen, historiallinen malli.

Runebergin patsasta kehystävä teppichryhmä vuonna 1907. Tuntematon valokuvaaja. Helsingin kaupunginmuseo.

KAUPUNGINTALON JA PUISTOALUEEN MYÖHEMMÄT VAIHEET

Kaupungintalon ja sen lähiympäristön muutokset

Kaupungintalo vaurioitui sisällissodan aikana, jolloin tykkitulitus vaurioitti tornin yläosaa.

Eliel Saarinen suunnitteli kaupungintalon välittömään läheisyyteen, osoitteeseen Harjukatu 36, tyttökoulun rakennuksen, joka valmistui vuonna 1923. Ritva Tuomi on todennut rakennuksen täydentävän kaupungintalon ympäristöä ja korostavan itse kaupungintaloa.²⁵

1930-lukuun mennessä virastot tarvitsivat lisätiloja, jolloin rakennusta laajennettiin kaupunginarkkitehti Kaarlo Könösen suunnittelemana siipirakennuksella, joka valmistui 1934.

Talvisodan aikana palopommin osuma vaurioitti kaupungintaloa joulukuussa 1939. Tornin puuosat ja ullakkokerros tuhoutuivat osumaa seuranneessa tulipalossa, mutta vauriot olivat siinä määrin pieniä, että kaupunginvaltuusto pystyi kokoontumaan istuntosaliin jo tammikuussa.

Kaupungintalon korjausta alettiin suunnitella 1970-luvun alkupuolella. Erytisen pakottavana syynä suurimittaisen korjaustyön aloittamiselle oli rakennuksessa syttynyt raju tulipalo vuonna 1981. Tulipalo alkoi pohjoissiiven ullakkerroksesta, jonne se saatiin rajattua, mutta sammutusvesi aiheutti rakennukseen laajoja vaurioita. Korjaustyö, jossa muun muassa restauroitiin valtuustosalin, valmistui vuonna 1985.²⁶

Kaupungintalon puisto asiantuntijan arvioitavana 1934

Kaupungintalon puistossa suoritettiin nurmikoiden uusiminen kaupungintalon ja Rautatienkadun välisellä osalla 1920.

Kuvanveistäjä Viktor Janssonin Vapaudenpatsas pystytettiin puiston keskiakseliin kaupungintalon eteen 1921.

Puiston kukkaistutuksissa käytettiin 1920- ja 30-luvulla yksivuotisia ryhmäkukkia ja koristeena Dracaenoja ja banaaneja. Kukkaistutukset oli ympäröity suoja-aidalla, jotta koirat eivät pääsisi tallaamaan istutuksia. Vuoden 1938 Puutarha-lehden kirjoituksen mukaan, jossa istutuksia kuvaillaan, ne edustivat tuolloin vanhaa tyyliä.²⁷ Kaupungintalon puiston suunnittelu sai kuitenkin lehdesä kiitosta sekä 1940- että 1950-luvuilla. Puistoa kuvailtiin hyvin suunnitelluksi ja rakennetuksi, minkä ”ammattimiehet vieläkin myöntävät.”

Vuonna 1934 entinen Kultarannan ylipuutarhuri A. Lännenpää tarkasti Lahden rakennustoimiston insinööriosaston pyynnöstä Lahden katupuita ja istutuksia. Lännenpään esitys Kaupungintalon puiston kehittämiseksi kertoo samalla puiston tilanteesta 30-luvun puolivälissä:

”Lehmuksille, jotka aikaa myöten muodostuvat suuriksi puiksi ovat välimatkat liian pienet ollen n. 3,5x6 m. Ei kuitenkaan voi esittää joka toista puuta poistettavaksi, sillä jo poikkikatut aiheuttaisivat säännöttömyyksiä välimatkoissa ja rivien kapeasta välistä johtuen ei täten sanottavaa parannusta kuitenkaan aikaan saataisi. On hillittävä puitten kasvua ja hidastuttava runkojen vahvenemistä latvusta jatkuvasti leikkaamalla ja

²⁷ Puutarha 1.8.1938.

poistamalla oksia osittain runkoa, osittain oksahaarukoita myöten. Muutaman vuosikymmenen perästä, kun rungot kaikesta huolimatta tulevat monin verroin nykyistä tukevammiksi lienee rivistöt tehtävä yksiriviseksi ja puisto uudestaan muodostettava. Jos puisto lähivuosina uudelleen muodostettaisiin, niin voitaisiin puut vielä siirtää ja suurin osa niistä käyttää esim. kaustuutuksiin. Samaa puistoa kaupungintaloon noustessa on oikealla puolella pajutiheikkö, josta ainakin 2 niistä on poistettava. Hopeapajut ovat suurikasvuisimpia puistopuitamme ja vasta vapaasti kasvaessaan muodostuvat ne kauniiksi. Voitaneekin ajatella, että nämä pajuryhmät nyt 3 á 5 kpl. harvennetaisiin jättämällä niistä vain 1 kpl kumpaisellekin puolelle.”

Kuvanveistäjä Yrjö Liipolan Työn patsas pystytettiin puiston itäosaan 1947.

Muutokset 1950-luvulla

Kaupungintalon puiston lehmusten harvennuksia ja istuttamia muualle toteutettiin ainakin 1950-luvun alussa. Syksyllä 1951 kaupunginhallitus hyväksyi ehdotuksen Kaupungintalon puiston Harju- ja Puistokadun puoleisten jalkakäytävöiden harventamisesta ja poistettavien lehmusten istuttamisesta muualle. Puiston puut tuli harventaa sahanterän muotoon. Samassa yhteydessä päätettiin alkaa suunnitella Harjukadun leventämistä kaupungintalon ja Vesijärvenkadun väliseltä osalta. Levennystä suunniteltiin puiston puoleiselle sivulle katuja aina puiston uloimpaan puuriviin saakka ja sillä pyrittiin saamaan lisää tilaa pysäköintipaikoille.²⁸

Harjupuiston luoteisosaan sijoitettiin 1952 kuvanveistäjä ²⁸ Puutarha 1.9.1948, Puutarha 1.9.1958.

²⁵ Tuomi 1992, 84.

²⁶ Helsingin Sanomat 12.8.1985

Sakari Tohkan Marjatta-veistos. Veistos on 2010-luvulla siirretty Lahden Alatorille.

Keskustelua puistojen merkityksestä

Kysymys Lahden kaupunkitilan jakamisesta viheralueiden ja paikoitusalueiden välillä herätti keskustelua ainakin 1970-luvun alussa, jolloin kaupunginvaltuutettu Sirkka Lankinen teki aloitteen keskustan puistojen ennallaan säilyttämisestä. Teknillisen viraston asemakaavoitusosasto antoi aloitteen johdosta lausunnon, jossa jaettiin näkemys puistojen tärkeydestä erityisesti keskusta-alueella ja myönnettiin kasvavan paikoitustarpeen vallanneen alaa katupuilta ja jalkakäytäviltä. Ongelma pyrittiin ratkaisuun tulevassa keskustasuunnitelmassa paikoitustilojen keskittämisellä, eikä aloitteen nähty antavan aihetta toimenpiteisiin.

Puiston uudistustyöt 1980-luvulla

Kaupungintalon peruskorjauksen jälkeen käynnistyi Kaupungintalon puiston uusiminen. Työt aloitettiin kaupungintalon hankkeen valmistuttua vuonna 1985.²⁹ Tuolloin uusittiin puiston käytävät, valaistus, pensastutukset ja nurmikot sekä asennettiin automaattinen sadetusjärjestelmä. Seuraavana vuonna hanke eteni Kaupungintalon puiston itäosaan, jonka uudistaminen oli tuolloin Lahden puistotoimiston suurin viherrakentamiskohde. Piirustukset on allekirjoittanut E.P., suunnitteluhortonomi Eila Palojärvi.

Uudistustyössä korvattiin suorat ryhmäruusuupenkit alppiruusuilla, poistettiin sisemmät puustutukset Harjupuiston ja Kaupungintalon puistoista, kaadettiin Rautatienkadun varrelle istutetut tammet sekä poistettiin lähellä kaupungintalon sisäänkäyntiä sijainnut teppich-kuvio ja korvattiin

se kivetyllä kentällä. Samalla uudistettiin vapaudenpatseen istutuskumpareen sommitelma. Vielä 1950-luvulla kumpareen kulmissa oli ollut muotoon leikatut orapihlajapuu ja jalustan ympärillä palmut.³⁰

Uusimmat muutokset

Designpääkaupunkivuoden valmistelujen yhteydessä Kaupungintalon puiston valaistus uudistettiin loppuvuodesta 2011 asentamalla puistoon uudet valaisimet.³¹ Kaupungintalon 100-vuotisjuhlan kunniaksi vuonna 2012 puistoon puolestaan toteutettiin puiston alkuperäisiin istutuksiin viittaava, mukailtu teppich-ympyrä.³² Teppich-ympyrän suunnittelusta vastasi suunnitteluhortonomi Eila Palojärvi. Istutuksessa käytettiin alkuperäisten istutusten mukaisesti esimerkiksi jättiagaaveja ja traakkipuita. Alkuperäisissä istutuksissa käytetyt kaktukset korvattiin kivikkomehitähdillä.³³

Ympyrän muotoista istutusalueetta oli aiemmin käytetty väliaikaisena juhlapenkkinä myös ainakin Suomen itsenäisyyden juhluvuonna 1997, jolloin istutuksissa aiemmin käytetyn intialaisen kannan sijaan istutukset muodostettiin muun muassa marketoista, pelargonioista ja sarviorvokeista.³⁴ Vuonna 2013 puistosta poistettiin yhdeksän lehmusta, jotka arvioitiin huonokuntoisiksi ja vaaralliseksi, ja niiden tilalle istutettiin uudet puut. Poistettavat lehmukset sijaitsivat Vesijärvenkadun ja Rautatienkadun välisellä alueella.³⁵

³⁰ Niskanen 2015, 100–101.

³¹ Etelä-Suomen Sanomat 31.12.2011.

³² Niskanen 2015, 93.

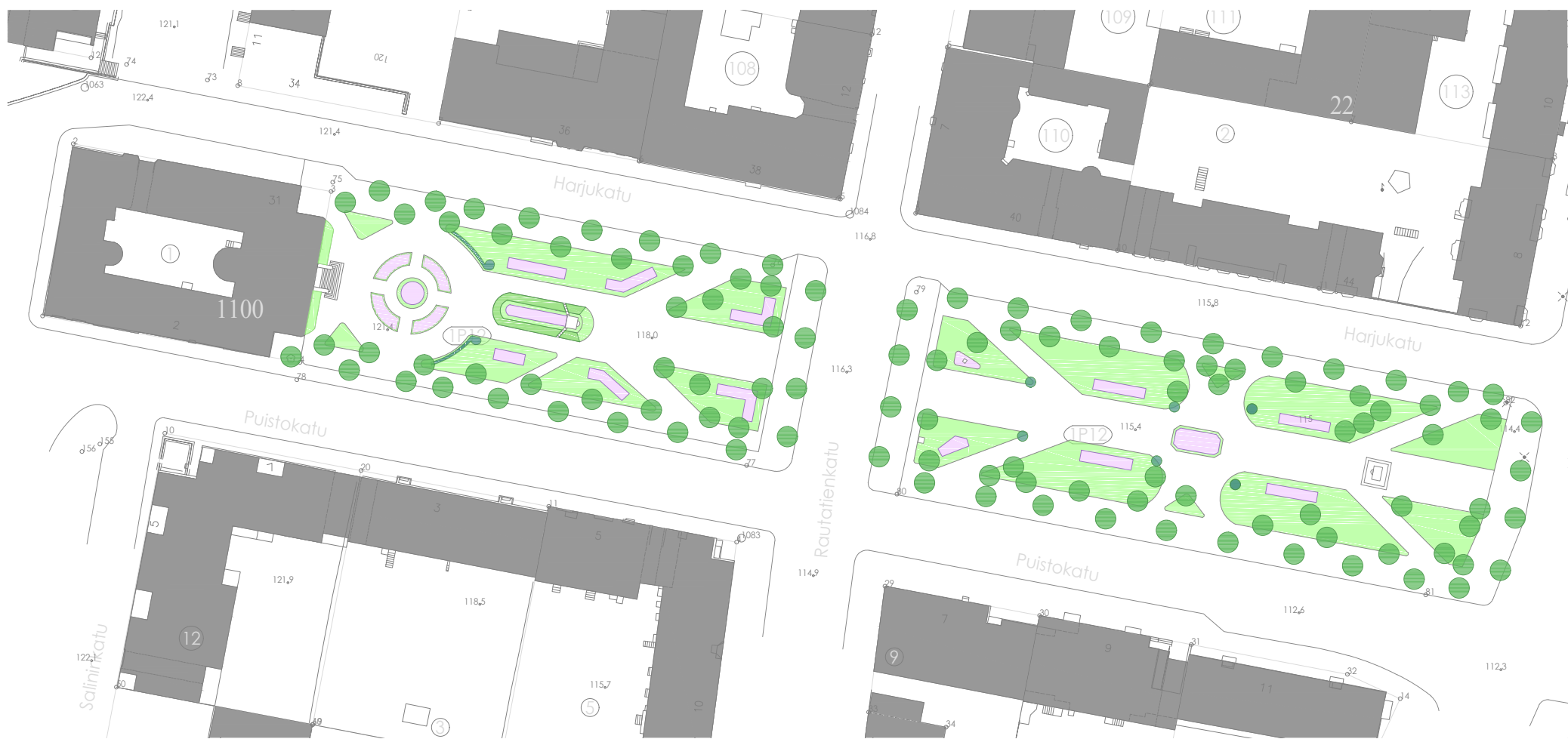
³³ Etelä-Suomen Sanomat 30.6.2012.

³⁴ Etelä-Suomen Sanomat 14.6.1997.

³⁵ Etelä-Suomen Sanomat 31.10.2013.

Tilanne 1946. Puiston asemapiirroksen rekonstruktio esitettynä nykyisellä pohjakartalla, kaavio 2021. Kaupungintalon edustan 1910-luvulta periytyvä istutusommitelma säilyi 1980-luvulle saakka. Kaaviossa esitetään käytäväjärjestelmä, puusto, pensaat ja muut istutukset pääpiirteissään.

Vuonna 1972 päivätty puiston piirustus esitetynä nykyisellä pohjakartalla, kaavio 2021. Kaaviossa esitetään käytäväjärjestelmä, puusto, pensaat ja muut istutukset pääpiirteissään.

Viistokuvia ja puistonäkymiä

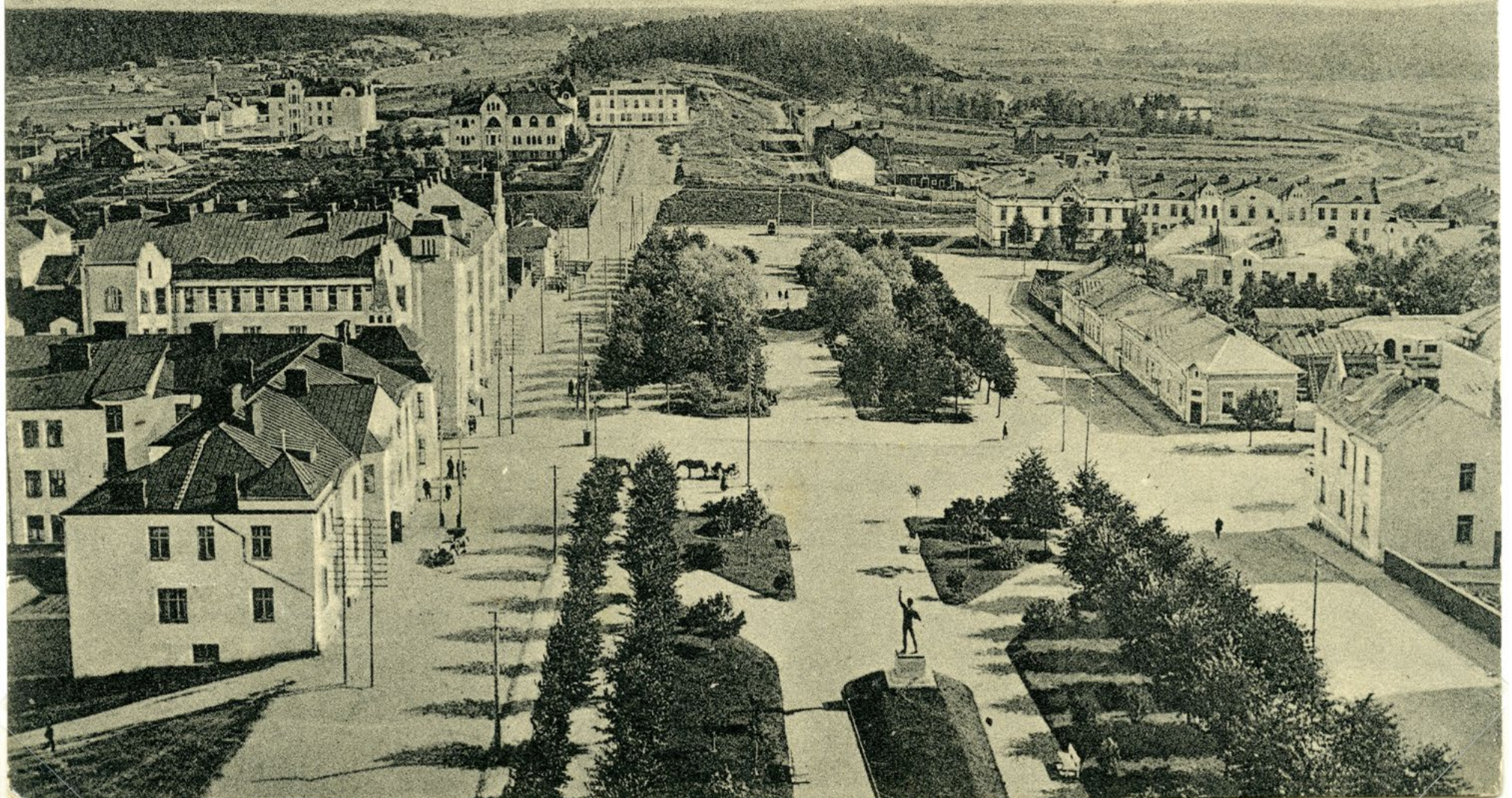

Puistoalue viistokuvassa 1930-luvulla. Kuva Veljekset Karhumäki. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Viistokuva 1970-luvulta. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Lahti. Kaupungintalolta itään.

Näkymä kaupungintalon suunnalta 1921-1922. Etualalla näkyy keskikäytävän leveä osa, joka kavennettiin 1980-luvun muutoksessa. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Näkymä kaupungintalon tornista itään, kuva 1930-luvulta. Museovirasto, historian kuvakokoelmat. Vapaudenpatsaan istutusalueella näkyvät nuoret runko-orapihlajat tms. Jykevät puupenkit on vaihdettu perinteisiin rimapenkkeihin. Kaupungintalon eteen on pystytetty korkea valaisinpylväs ja puistoalueella näkyy kaaripäätteisiä valaisinpylväitä.

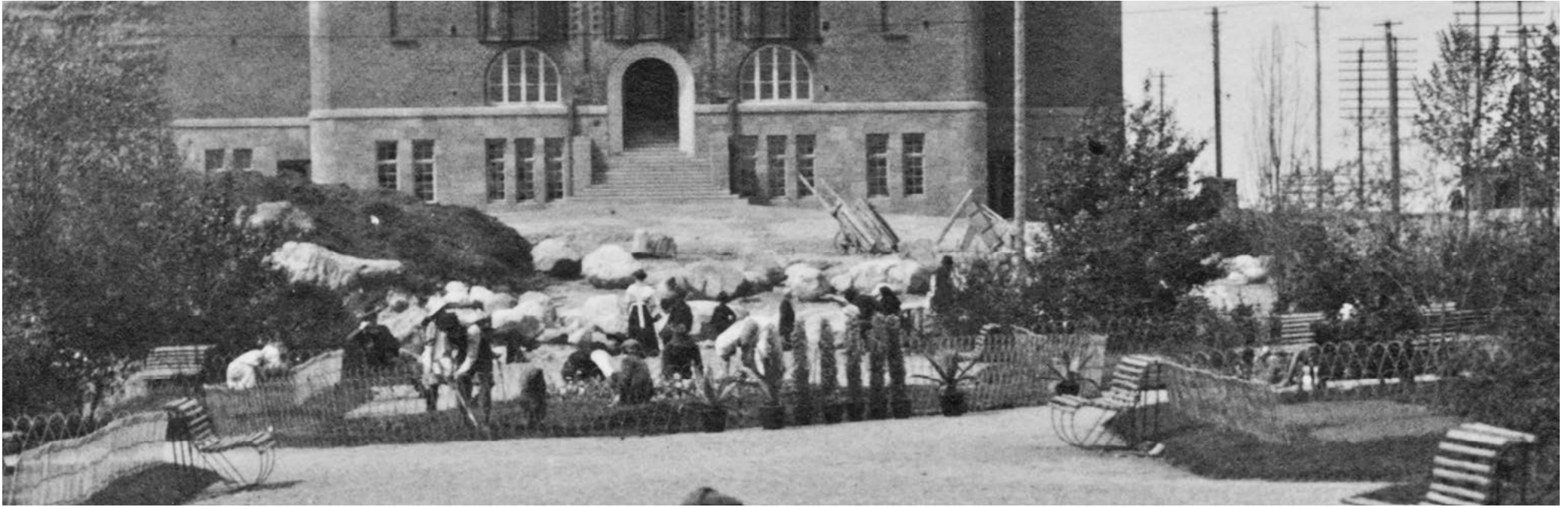

Viistokuva ajalta ennen 1947. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Näkymä kaupungintalon tornista 1947 jälkeen. Harjupuiston käytävän katseenvangitsijaksi on 1947 pystytetty Työn patsas. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

ISTUTUSTEN YKSITYISKOHTIA

Harjupuiston teppichryhmän istutustyöt. Yksityiskohta kuvasta, joka on otettu 1910-luvun alussa Vesijärvenkadulta Harjupuiston pääkäytävän suuntaan kohti kaupungintaloa. Taustalla näkyy kaupungintalon edustan tasaustyömaa. Lahden museoiden kuvakokoelmat.

Harjupuiston teppichryhmän istutustyöt 1910-luvun alussa. Yksit. postikorttikokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Harjupuiston teppichryhmä vuoden 1921 jälkeen. Reheviksi kasvaneet puut rajaavat näkymää Rautatienkadun ja kaupungintalon suuntaan. Yksit. postikorttikokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Etualalla Harjupuiston teppichryhmän runsas, eksoottinen istutus. Oikealla näkyy puiston puinen kioski. Kuva vuodelta 1929, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

Etualalla Harjupuiston teppichryhmä, taustalla kaupungintalo, oikealla puinen kioski. Väritetty postikortti, H. Syvänteen Kirjakauppa 1921 - 1929, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

Kaupungintalon puisto, taustalla reheväksi kasvanut Harjupuisto, kauempana taustalla kansanopisto ja naistensairaala. Kuva 1920-luvulta vapaudenpatsaan pystyttämisen jälkeen. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla. Kaupungintalon portaan edessä on näyttävä, keskustaa kohti kohoava ympyrän muotoinen teppichryhmä, jota kehystävät kaarevat käytävät ja kukkapenkit. Istutuksia suojaavat samanalaiset rautaristikot kuin Harjupuistossa. Jykevät puupenkit olivat jonkin aikaa käytössä kaupungintalon puistossa. Vapaudenpatsaan jalusta on sijoitettu kulmikkaan nurmikumpareen päälle.

Näkymä kaupungintalon suunnalta itään 1930-luvulla. Kuvaaja John L. Böök, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

Läntisen ja itäisen teppichryhmän keskeltä kohoaa korkea valaisinpylväs. Vapaudenpatsaan nurmikumpareen kulmissa on runko-orapihlajat tms. Teppichryhmän istutuskuvio noudattaa 1800-luvun lopulta periytyvää mallia. Kasvaneet puistopuut kehystävät näkymää Rautatienkadulle.

PUISTON VEISTOKSET

Lahden kaupungintalon puiston veistokset edeltävät kaupungin laajinta julkisten veistosten hankinnan aikaa. Ne edustavat sekä Lahden kaupungin julkisten taidehankintojen varhaisvaihetta että Lahden julkisille veistoksille tyyppillistä lahjoitushistoriaa.

Tutkija Maija-Riitta Kallion kirjoittama artikkeli *'Julkiset veistokset Lahdessa ja niiden merkitys yhteisölleen: "Kyllä se hyvä on, kun siihen tottuu"* on julkaistu vuonna 2005. Kallion mukaan Lahteen hankittiin julkisia veistoksia huomattavan runsaasti varsinkin kaupungin suuren kasvun aikana 1950-luvun alusta 1960-luvun puoliväliin saakka. Artikkelin julkaisuajankohtana Lahdessa oli yli neljäkymmentä julkista veistosta, joista lähes puolet oli lahjoitettuja teoksia.

Julkisten veistoshankintojen alku: Vapaudenpatsas

Vuonna 1918 Lahdessa alettiin valmistella vapaudenpatsaan eli sisällissodassa kaatuneiden valkoisten sotilaiden sankaripatsaan hankintaa. Hankkeessa olivat mukana Lahden kaupunki, suojeluskunta ja aseveljet.

Kaupungintalon puistoon sijoitettavasta vapaudenpatsaasta järjestettiin kilpailu keväällä 1919. Kilpailuun saapui määräaikaan mennessä 8 luonnosta. Niiden arviointiin osallistuivat palkintotuomareina muun muassa professori Emil Wikström, arkkitehti Gunnar Taucher ja pormestari Otto Lyytikäinen. Ensimmäisen palkinnon sai luonnos, jota kuvailtiin kaikin puolin kauniiksi, henkeväksi ja sopusuhtaiseksi sekä ehdotetulle paikalle sopivaksi. Luonnoksen tekijäksi osoittautui kuvanveistäjä Viktor Jansson, jolta päätettiin tilata luonnoksen mukainen teos. Patsas paljastettiin vapunpäivänä vuonna 1921. Vapaudenpatsas oli Lahden ensimmäisiä julkisia veistoksia.

Vapaudenpatsas sijoitettiin kaupungintalon edustalle gra-

niittijalustalle, johon oli kaiverrettu teksti "Kotiasi ja isänmaatasi puolustamaan". Kallio kuvailee veistoksen tyyppilisiä sankaripatsaan piirteitä: "—Myös Lahden patsaan vartalo on kuin antiikin veistoksesta, mutta kasvoilla on suomalaisiksi tunnistettavat piirteet. Nuorukainen seisoo kontrapostoasennossa – antiikin taistelukuviissa sillä ilmaistiin sotureiden rohkeutta. Oikeassa kädessään hän kantaa kypärää, joka symboloi moraalista rohkeutta. Uljas kädennosto on sankaripatsaiden peruseleitä. Lahden sankari on nostanut vasemman kätensä kutsun merkiksi, katse on suunnattu pohjoiseen. Viktor Janssonin mukaan kyseessä oli viittaus Pohjanmaalle, jossa 'annettiin ensi isku sortajille'."

Kallion mukaan alastomat sankaripatsaat liittyivät 1920-luvulla vallinneeseen maskuliinisuuden ja ruumiinkulttuurin ihannointiin. "Viktor Jansson oli käyttänyt alastonta nuorukaisfiguuria myös Tampereen vapaudenpatsaassa, joka paljastettiin samana vuonna. Mallina sekä Lahden että Tampereen patsaissa on ollut urheilua harrastanut teologian opiskelija, sittemmin IKL-aktivistina tunnettu rovasti ja kansanedustaja Elias Simojoki."³⁶

Viktor Jansson oli opiskellut Suomen taideyhdistyksen piirustuskoulussa vuosina 1903-1905 ja tehnyt varsinaisen läpimurtonsa taiteilijana noin kymmenen vuotta myöhemmin. Vapaudenpatsas edustaa Janssonin uran alkuvaiheen klassisempaa ilmaisua, josta taiteilija 1920-luvun aikana alkoi siirtyä pelkistetämpään ilmaisuun. Jansson toteutti Lahteen myös veistokset Lumisota (1937) ja Hiihtäjä (1938).

Tehtailija taidelahjoittajana: Työn patsas

Maija-Riitta Kallion mukaan Lahden julkisista veistoksista huomattavan moni on nimenomaan paikallisten yrittäjien

36 Kallio 2005, 128.

lahjoittamia. Yksi näistä tehtailijoitten, vuorineuvosten ja yritysten Lahdelle lahjoittamista veistoksista on puunkaatajaa esittävä Työn patsas (1946), jonka Kallio kuvailee symboloivan Lahtea puunjalostuskaupunkina ja ennen kaikkea puuseppien kaupunkina. Tehtailija Aukusti Asko-Avonius, joka 1940-luvulla oli Lahden suurin työnantaja, tilasi veistoksen taiteilija Yrjö Liipolalta. Teoksen oli tarkoitus ilmentää työn ikuista merkitystä ja elämän ja toiminnan jatkumista yhteiskunnassa.

Kesällä 1946 Asko-Avonius lähestyi kaupunginhallitusta kirjeellä, jossa hän ehdotti veistoslahjoitusta, Liipolan Työn patsasta. Asko-Avonius esitti veistoksen sijoittamista kaupungintalon puistoon. Ehdotus hyväksyttiin. Tehtailija kertoi myöhemmin, että idea veistoksen sijaintiin ja sen filosofiaan oli syntynyt nimenomaan kaupungintalon puistossa, jossa hän kertoi katselleensa laiskana vetelehtiviä ihmisiä ja alkaneensa kaivata työteliästä esimerkkiä heidän silmiensä eteen.

Veistokseen kuuluu patsas, joka esittää hikeä otsaltaan pyyhkivää puunkaatajaa, sekä kookas jalusta, jonka sivuilla on reliefejä. Maija-Riitta Kallio kirjoittaa:

"Patsaan jalustan yhdelle sivustalle on taiteilija kuvannut reliefinä hetken onnellisessa perheessä: isää odotetaan työstä kotiin. Toisella sivustalla on reliefi, jossa puuseppä ammattitaito siirtyy nuoremmalle polvelle. Kolmannella sivustalla on kuva Askon tehtaasta, nykyaikaisesta teollisuuslaitoksesta. Etusivulla on V.A. Koskenniemen sanat: 'Työn temppeleksi / teemme karun maan. / Me käsin nostamme / sen kunniaan.'³⁷ Ensin mainittu koti-aiheinen reliefi katosi veistoksen jalustasta loppuvuonna 1992 ja löydettiin myöhemmin nojaamassa talon seinustaan Ruopankadulla.³⁸

Yrjö Liipola työskenteli suuren osan urastaan Unkarissa,

37 Kallio 2005, 121

38 Etelä-Suomen Sanomat 29.12.1992.

josta hän palasi Suomeen vasta yli 50-vuotiaana, vuonna 1934. Liipolan teokset olivat tyypillisesti sankaripatsaita ja muistomerkkejä. Kallio kuvailee Liipolan pitäytyneen tyyllisesti perinteisissä, klassismiin pohjautuvissa ilmaisutavoissa. Yrjö Liipolan veli oli pitkään Lahdessa puutarhurina toiminut Onni Liipola.

Toisaalle siirretty Marjatta

Uusin Lahden kaupungintalon puiston itäosaan sijoitettu veistos oli Sakari Tohkan Marjatta, joka valmistui vuonna 1952 ja johon aloite tuli museolautakunnalta. Vapaudenpatsaaseen ja Työn patsaaseen verrattuna Marjatta sijoitettiin puistoon vähemmän näkyvälle paikalle kekikäytävän sivulle. Veistos löytyy nykyisin Alatorilta, jossa 1950-luvulta lähtien on sijainnut myös toinen Tohkan veistos. Marjatta siirrettiin osana Alatorin taiteellisen suunnittelun hanketta 2010-luvulla. Kallion mukaan moni Lahden naisveistoksista on Kalevala-teemaisia. Lahden taidemuseon kokoelmiin kuuluva Marjatta-veistoksen kipsiluonnos on mahdollisesti 1930-luvulta.³⁹

Vapaudenpatsas, kuvanveistäjä Viktor Jansson. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Työn patsas, kuvanveistäjä Yrjö Liipola. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

³⁹ Kallio 2005, 138.

Valokuvat näyttävät, miten Vapaudenpatsaan nurmikumpareen istutukset muuttuivat 1930-luvulta alkaen. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Vapaudenpatsaan ympäristön muotoon leikatut orapihlajat. Alla tilanne 1950-luvun muutosten jälkeen. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

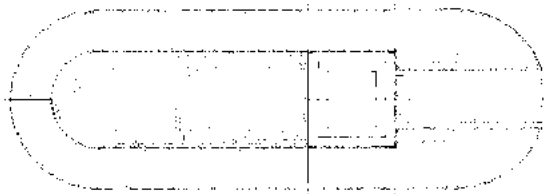

Vapaudenpatsaan korokkeelle rakennettiin 1950-luvulla liuskekiviportaatt ja reunakiveys. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Patsaan korokkeen kiviportaatt, reunakiveys ja istutusjärjestely uudistettiin 1980-luvulla. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Sankaripatsaan ympäristön kunnostussuunnitelma 1985

Työn patsaan ympäristön istutukset 1950-luvulla. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Tilanne 2021. Jalusta jää korkeiden istutusten peittoon.

Marjatta-veistos sijoitettiin puistoon 1952. Matala jalusta aseteltiin nurmikolle eleettömästi ilman kehystäviä istutuksia ja omaan koordinaatistoonsa, toisin kuin pääkäytävälle sijoitetut sankaripatsaat. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Marjakuusitiheikön saartama Marjatta-veistos vuonna 2011. Istutus periytyi 1980-luvun uudistuksesta. Kuva Lahden kaupunki.

PUISTON KÄYTTÖ JA KALUSTEET

Kuva vasemmalla: kaupungintalon edustan puiset puistopenkit olivat käytössä 1920-luvulla. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Penkit, valaisinpylväät ja Harju-puiston puinen kioski. Kuva 1930-1940-luvulta.

Yksit.kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Kaupungintalon puistoa ovat osaltaan muokanneet ja määrittäneet sekä edustus- että ajanviettotarpeet. "Harjupuiston nuorempi pää, jonka puiden ja pensaiden varjossa nykyään nuoruus ja lempi niin hyvin viihtyvät" tarjosi jo 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä esimerkin vapaa-ajan vietosta puistossa.⁴⁰ Puistossa oli yleisöä varten sekä henkilövaaka että kahvikioski. Soittolavaakin suunniteltiin, vaikka siihen lopulta ei ollut varaa.⁴¹

Jo varhaisimmissa puistosta otetuissa kuvissa näkyy puis-

tonpenkkejä ja niillä istujia. Esimerkiksi vuonna 1909 otetussa kuvassa näkyy Harjupuiston penkkejä. Vuonna 1915 Kaupungintalon puistoon on merkitty toimitetuksi kuusi penkkiä. Eri vuosikymmenten kuvissa penkit ovat hyvin samankaltaisia, lukuun ottamatta Kaupungintalon puiston uudemmassa osassa 20-luvun kuvissa näkyviä vaaleansävyisiä kokopuisia penkkejä. Ainakin 1960-luvun alkupuolelta 70-luvun lopulle Kaupungintalon puistossa olivat käytössä ns. Iskun mallin puistopenkit. Vanhin Lahden puistoissa 1970-luvun lopulla käytössä ollut puistopenkityyppi oli ns. rimapenkki, joiden käyttö oli kulumisen ja ilkeiden vuoksi vähentynyt muutaman vuosikymmenen

aikana merkittävästi.

Lähellä kaupungintalon sisäänkäyntiä sijainneen tepich-ryhmän poistaminen 1980-luvulla puolestaan liittyi puiston ja kaupungintalon edustuskäyttöön: kaupungintalon eteen haluttiin kivetty kenttä vieraiden vastaanottamista varten. Samassa yhteydessä toteutettu näkymien avartaminen puolestaan toi Mariankadun ja hyppyrimäet näkyviin siltä varalta, että niitä haluttaisiin esitellä vieraille kaupungintalolta.⁴²

⁴⁰ Lahti 31.10.1915.
⁴¹ Niskanen 2015, 93.

⁴² Niskanen 2015, 100.

Tunnusomaiset rimapenkit, yksinkertaiset roska-astiat ja korkeat, kaareen päättyvät valaisinpylväät olivat käytössä ainakin 1950-luvulla. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Uudistuneet, teräsputkirunkoiset puupenkit otettiin käyttöön 1960-luvulla. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

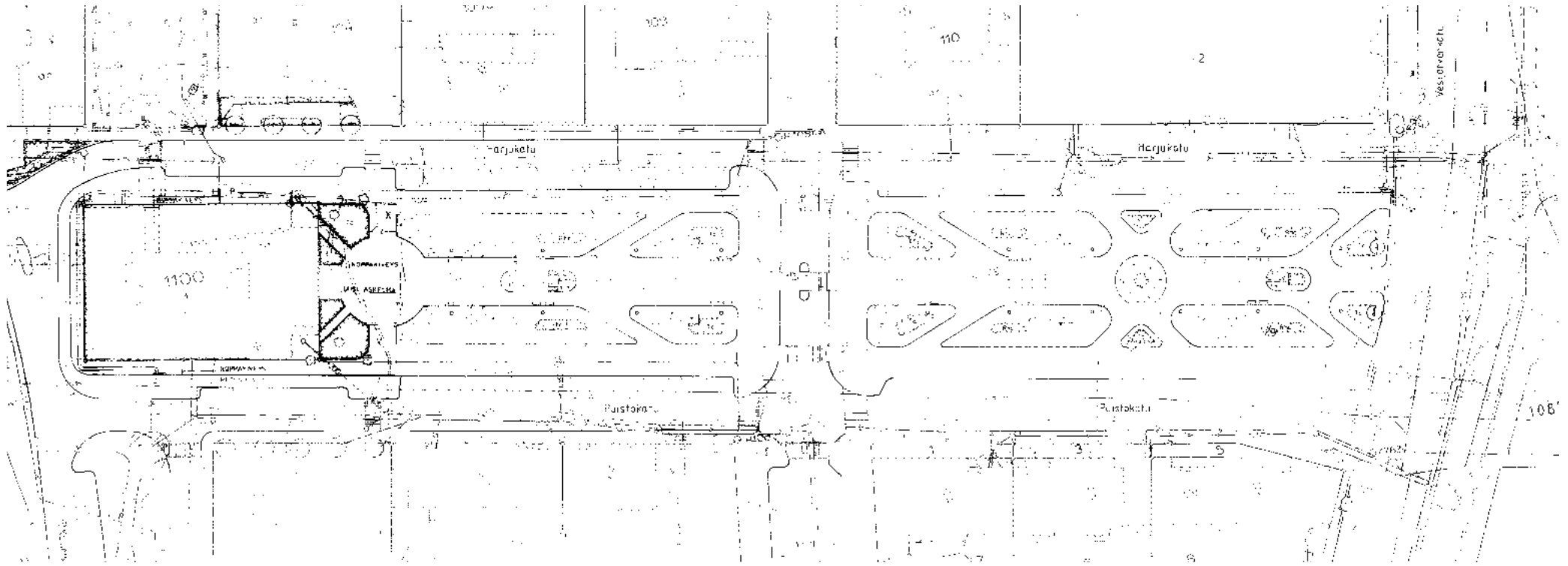

Siniseksi maalatut, teräsputkirunkoiset puupenkit olivat käytössä 1960-luvulta 1970-luvulle. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

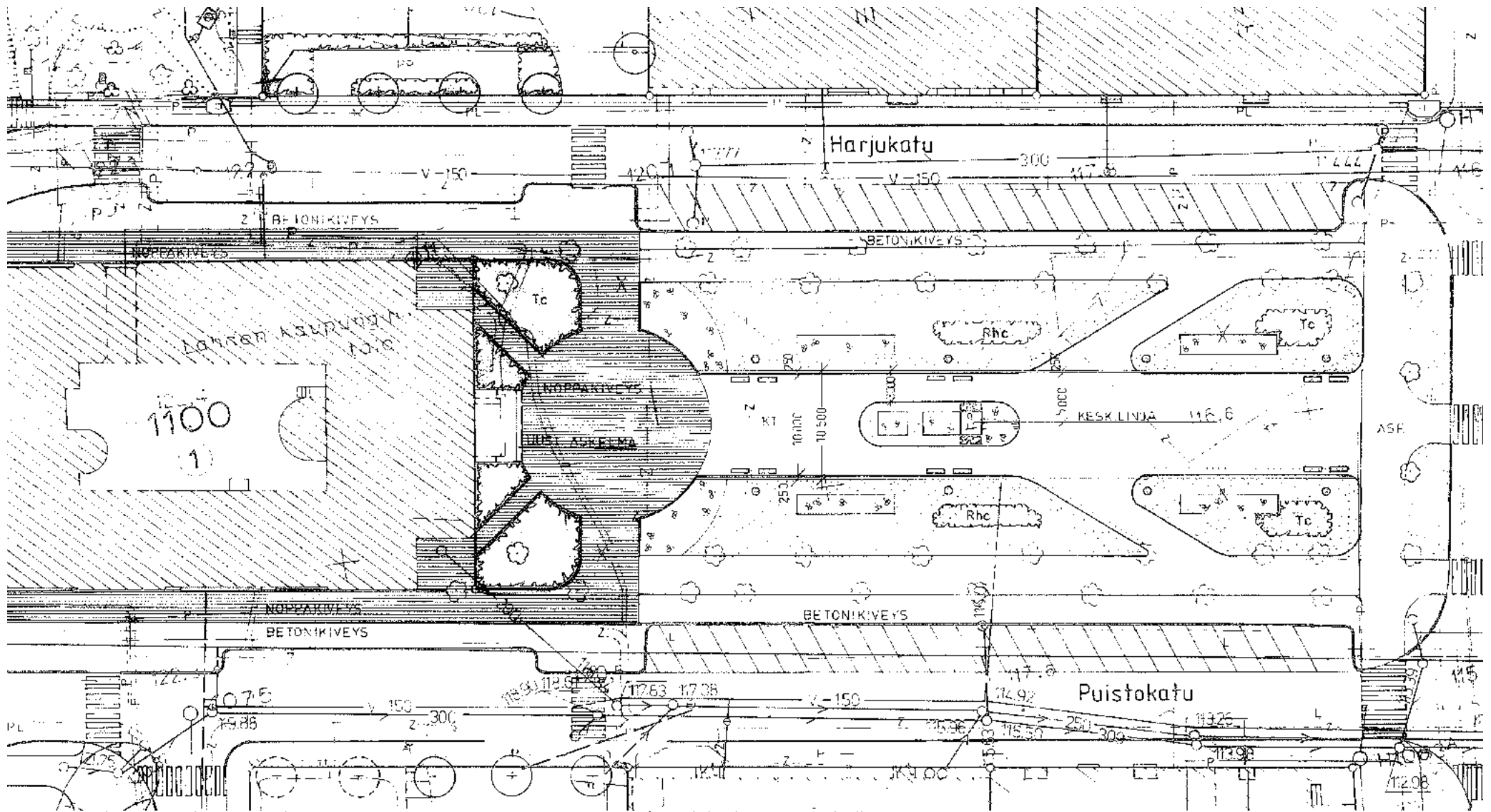
Retrohenkiset puistopenkit hankittiin 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä. Samaan aikaan hankittiin lasipallokupuiset puistovalaisimet. Yksit. kuvakokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

PUISTON UUDISTUSSUUNNITELMA 1985

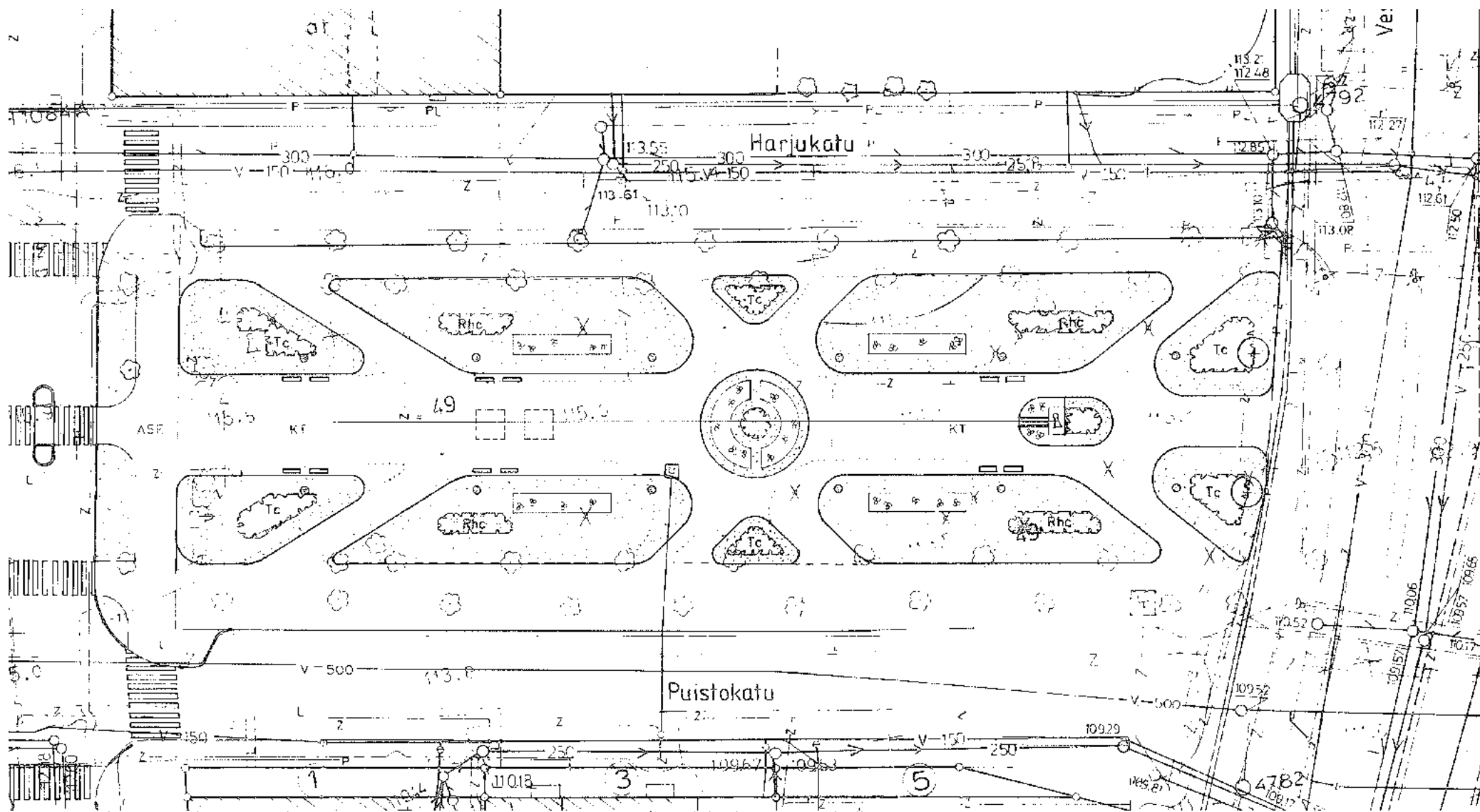

Kaupungintalonpuisto Vihersuunnitelma 1:500 Piirustukset on allekirjoittanut E.P., suunnitteluhortonomi Eila Palojärvi. (Piirt. S.T.) Piir nro 59 455 / R; Lahden kaupungin teknillinen virasto Puistotoimisto; 13.3.1985. Puiston käytävät, valaistus, pensasistutukset ja nurmikot uusittiin ja asennettiin automaattinen sadetusjärjestelmä. Uudistustyössä korvattiin suorat ryhmäruusupenkit alppiruusuilla, poistettiin sisemmät puuistutukset Harjupuiston ja Kaupungintalon puistoista, kaadettiin Rautatiekadun varrelle istutetut tammet sekä poistettiin lähellä kaupungintalon sisäänkäyntiä sijainnut teppich-kuvio käytävineen ja rakennettiin ympyrän muotoinen kivetty kenttä. Samalla uudistettiin vapaudenpatsaan ja työn patsaan istutusalueiden sommitelma.

Käytävien muutoksia olivat kaupungintalon edustan käytäväalueen kaventaminen ja diagonaalikäytävien aseman muuttaminen.

Kaupungintalonpuisto Vihersuunnitelma 1:500 Suunn. E.P. Piirt. S.T. Piir nro 59 455 / R; Lahden kaupungin teknillinen virasto Puistotoimisto; 13.3.1985

Kaupungintalonpuisto Vihersuunnitelma 1:500 Suunn. E.P. Piirt. S.T. Piir nro 59 455 / R; Lahden kaupungin teknillinen virasto Puistotoimisto; 13.3.1985

ORTOKUVASARJA 1946-2008

Ortokuva 1946, kartta.lahti.fi

Ortokuva 1979, kartta.lahti.fi

Ortokuva 1986, Lahden karttapalvelu. Puiston uudistussuunnitelma on osittain jo toteutunut ja kaupungintalon edustan istutus on muutettu kivetyksi aukioksi.

Ortokuva 2008, Lahden karttapalvelu

Ortokuva 2014, Lahden karttapalvelu. Puiston kaakkoisosassa uusitaan Puistokadun puoleisen lehmusrivin puita.

NYKYTILANNE JA SÄILYNEISYYSS

Puiston tilannetta kesäkuussa 2021 esittävä kaavio, pohjakartta Lahden kaupunki. Kaupungintalon edestä on sittemmin korjaustyön vuoksi kaadettu puita.

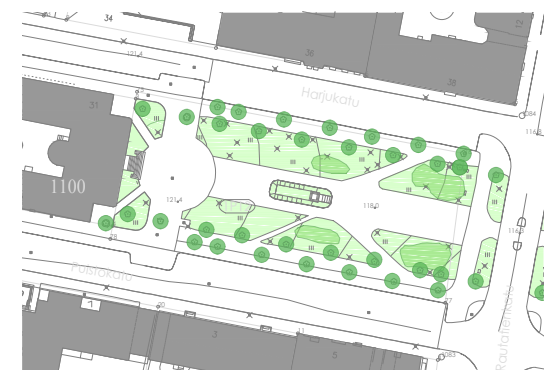
Puiston historia on selvitetty kirjallisten lähteiden, arkistovalokuvien, historiallisten karttojen ja uudempien puistosuunnitelmien avulla. Puiston eri osa-alueita on dokumentoitu valokuvaamalla kesällä 2021. Seuraavassa

tarkastellaan historiallisen puiston nykytilannetta, säilyneisyyttä ja ominaispiirteitä. Kuvat esitetään osa-alueittain ja teemoittain.

Kaupungintalo puiston näkymäkselin päätteenä

Puiston pääkseli johtaa kaupungintaloa kohti. Kaupungintalon edessä sijaannut ympyräaiheinen koristeistutus on poistettu 1980-luvulla ja korvattu kuperapintaisella nupukiveyksellä.

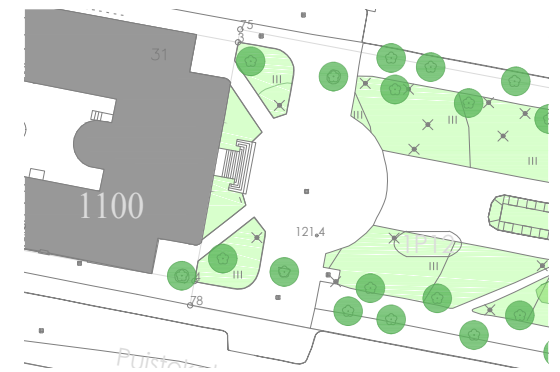

Kaupungintalo näkymäkselin päätteenä

Kaupungintalon edustan kivetty aukio

Kiveyksessä on käytetty punaista ja harmaata graniittia. Puistoympäristölle vieras, laaja kiveys on muuttanut puiston suhdetta rakennukseen.

Kaupungintalon edusta on uudistettu 1985 laaditun suunnitelman mukaan. Päälysteenä on nupukiveys.

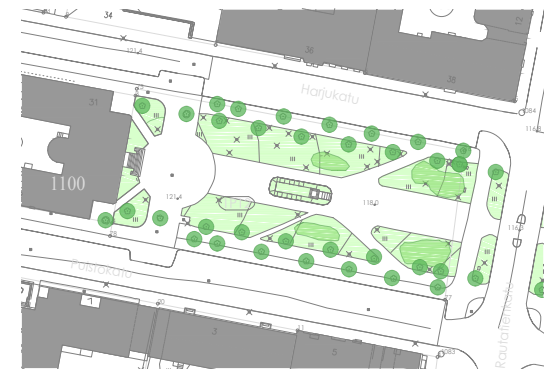
Puiston länsiosa, Harjukadun puoleinen reunavyöhyke

Vuoden 1985 suunnitelman mukaan toteutettu pysäköintikaista reunustaa puiston pohjoissivun lehmuskujannetta. Päällystetty alue ulottuu lehmusten juuristoalueelle.

Näkymä Rautatienkadulta Harjukadun suuntaan. Taustalla Eliel Saarisen suunnittelema Suomalainen tyttökoulu (1922-1923).

Puiston rajautuminen Harjukadun puolella

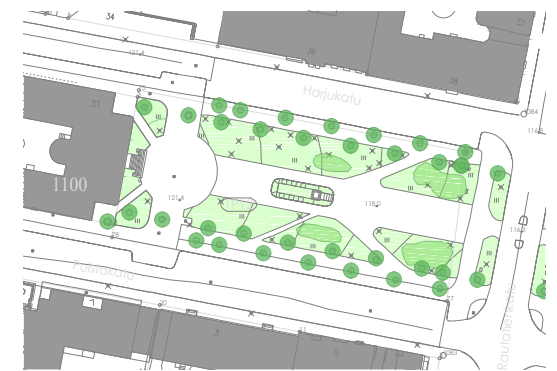
Puiston länsiossa, Puistokadun puoleinen reunavyöhyke

Kaupungintalon kulmalla kasvanut lehmus on kaadettu kesällä 2021.

Näkymä Puistokadun suuntaan, oikealla puiston eteläosien lehmuskujanne.

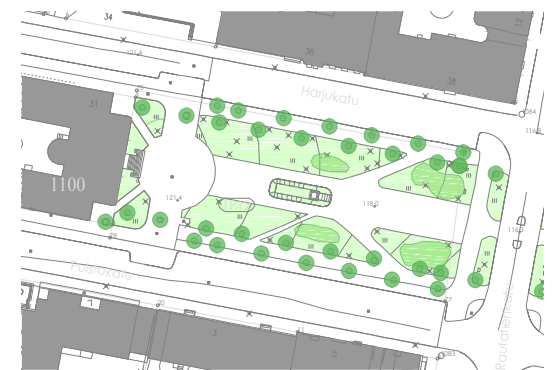

Puiston rajautuminen Puistokadun puolella

Puiston länsiosan pää- ja sivukäytävät

Puistotilaa rajaavat isokokoiset alppiruusu- ja marjakuusiryhmät periytyvät 1980-luvun uudistuksesta. Kivetyt pintavesikourut juontavat puiston uudistuksesta. Alla oikealla puistoon muodostunut oikopolku.

Puiston länsiosan poikittaisia näkymiä

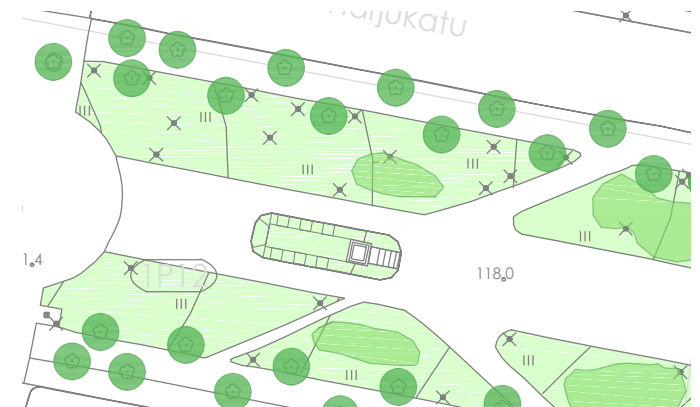
Puiston diagonaalikäytävän näkymä pysähtyy autoriviin. Puiston reunavyöhykkeet on typistetty ja muutettu pysäköintialueeksi.

Puiston länsiossa, Vapaudenpatsas ja istutukset

Patsaan sijoittaminen geometrisesti muotoillulle kumpareelle on antanut aiheen eri aikoina vaihtuville järjestelyille, joista nykyinen viistokulmainen muoto hakattuine reunakivineen ja nop-pakiviportaineen on suunniteltu 1980-luvun lopulla.

Puiston rajautuminen Rautatienkatuun

Näkymä keskiakselia pitkin itään.

Näkymä keskiakselia pitkin länteen.

Puiston ja Rautatienkadun risteyksessä on rinnakkaiset suojatiet, reunoilla on asfaltti-, nupuki- ja nurmipintoja.

Puiston rajautuminen Rautatienkatuun

Puiston rajautuminen Rautatienkatuun

Puiston itäosa

Keskiosan katseenvangitsijaksi suunniteltu teppichryhmä mukaillee 1900-luvun varhaisvaiheen istutussommitelmia.

Puiston itäosan teppich-ryhmä

Vuonna 2012, kaupungintalon 100-vuotisjuhlien yhteydessä, puiston itäosaan suunniteltiin uusi teppichympyrä muistumana puiston alkuaikojen loistokkaista istutuksista.

Teppich-ryhmän yksityiskohdat.

Työn patsaan istutusalue

Puiston itäosa, Työn patsas ja istutukset

Työn patsaan ympärillä on alun perin ollut eleetön, neliömäinen istutusalue ilman reunakiveystä tai luiskaa.

Puistolehmuksen latvus on laajentunut viereisten puiden poistamisen jälkeen. Oikealla poistetun lehmuksen tilalle istutettu nuori puu.

Vuoden 1985 uudistussuunnitelman mukaan istutettu Rhododendron catawbiense, alppiruusu.

Vuoden 1985 uudistussuunnitelman mukaan istutettu Taxus baccata, marjakuusi.

Puiston itäosa, Harjukadun puoleinen reunavyöhyke

Autot pysäköidään puistoon kuuluneelle reunavyöhykkeelle ulomman puurivin viereen.

Puiston itäosa, Puistokadun puoleinen reunavyöhyke

Puiston reunavyöhykkeen kujanne rajautuu pysäköintikaistaan.

Liikenteen järjestelyt leimaavat puiston reunavyöhykkeitä.

Puistokalusteita ja valaisimia

Maahan upotettu, ylöspäin suunnattu valaisin on historiallisesti arvokkaan puiston ympäristössä vieras aihe. Puistovalaisimessa on kartiomainen, kirkas lasikupu.

Penkkimalli on valittu alleviivaamaan puiston historiallista luonnetta. Arkistovalokuvien perusteella puiston tyypilliset rimapenkit ovat olleet malliltaan yksinkertaisempia.

Teknisiä varusteita

Puiston reunoille on kertynyt teknisiä varusteita, kuten jätesäiliöitä, pysäköintimittareita, jakokaappeja yms., joiden sijoitus vaikuttaa paikoin satunnaiselta eikä ole sopuinnassa historiallisen puiston arvojen kanssa. Tämä koskee erityisesti Harjukadun ja Rautatienkadun risteyksen kohdalla olevaa kaappirykelmää, jonka ympäristössä on kohentamisen varaa.

PUISTON VAIHEET - YHTEENVETO

1905 Kilpailu Harjupuiston suunnittelusta, kilpailun voittaa puutarhuri Lundberg

1905-1910 Itäosan (Harjupuiston) rakentaminen alkaa

- lehmuskujanteet Harjukadun ja Puistokadun varrelle. Puut on istutettu 6 metrin välein, rivien väli on noin 4 metriä.
- pääkäytävä on n. 10 metriä leveä
- kapeahkot käytävät viistosti puiston kulmista pääkäytävän suuntaan
- puiston keskiakselissa teppich-istutus
- pääkäytävän sivuilla on vapaamuotoisia puu- ja koriste-pensasistutuksia sekä kukkapenkkejä
- koristeistutuksia suojaavat sirot pyöröraudasta muotoillut ristikot

1909 Harjupuistossa puistopenkkejä pääkäytävän varrella. Penkkityyppi on ns. Lahden penkin kaltainen.

1910-1911 Kaupungintalon suunnittelukilpailu

1911-1912 Kaupungintalon rakennustyö

1911 Puiston länsiosan tasaustöitä

1912-1913 Puiston länsiosan suunnittelu; Eliel Saarinen ja kaupunginpuutarhuri Johannes Laurila.

- istutetaan lehmuskujanteet kuten Harjupuistossa
- Rautatienkadun puoleiset diagonaalikäytävät kuten Harjupuistossa.
- kaupungintalon edustalle ympyrän muotoinen koristeistutus
- pääkäytävän viereen istutetaan matalia koristepensaita

1913 Kaupungintalon portaiden edessä on näyttävä, keskustaa kohti kohoava ympyrän muotoinen istutusryhmä, jota kehystävät kaarevat käytävät ja kukkapenkit.

1914 Harjupuiston pääkäytävän ja keskeisen poikkikäytävän varrella on puistopenkkejä mutta ei vielä valaisinpylväitä. Penkkityyppi on ns. Lahden penkin kaltainen. Postikorttien aiheena on mm. Harjupuiston teppich-ryhmän kupera, soikion muotoinen kuvioistutus.

1921 Kuvanveistäjä Viktor Janssonin Vapaudenpatsas pystytetään kaupungintalon puoleiseen puistoon. Jalusta sijoitetaan nurmipintaiselle kumpareelle. Vielä 1950-luvulla istutusalueen kulmissa on ollut muotoon leikatut orapihlajapuut ja jalustan ympärillä palmut.

1920-luvulla puiston länsiosaan sijoitetaan puupenkit ilman käsinojaa.

1920-luvulta 1930-1940-luvulle saakka puistossa oli sekä kahvikioski että henkilövaaka. Postikorteissa näkyy Harjupuiston luoteisosan puinen kioski.

1923 päivätysssä postikortissa on kuvattu kaupungintalon edustan puistoalue. Rautatienkadun reunalla on runsas koriste-pensasistutus ja puistopenkit.

1920-1930-luvun koristeistutuksissa käytetään yksivuotisia ryhmäkukkia, Dracaenoja ja banaaneja. Istutukset on ympäröity suoja-aidalla.

1930-luvulla ilmestyvät ensimmäiset valaisinpylväät keskilinjan koristeistutusten keskellä ja nurmialueelle pääkäytävän varrelle. Valaisintolppa on kaarevapääteinen ja valaisin kellomainen. Puiston reunoille sijoitetaan ripustettavien katuvalaisinten pylväät.

1934 Kaupungintalon laajennus valmistuu. Samana vuonna ylipuutarhuri A. Lännpää tarkastaa Lahden katupuita ja istutuksia.

1939 Palopommi aiheuttaa tulipalon kaupungintalossa.

1947 Kuvanveistäjä Yrjö Liipolan Työn patsas pystytetään puiston itäosaan. Varhaisten valokuvien mukaan jalusta sijoitetaan neliömäiseen, matalaan istutukseen.

1940-luvulla näkyy runsaasti puustoa puiston sisäosissa.

1951 Tehdään päätös Harju- ja Puistokadun puoleisten jalkakäytäväpuiden harventamisesta ja poistettavien lehmusten istuttamisesta muualle. Kujanteiden istutuskuvio tulee päätöksen mukaan harventaa sahanterän muotoon.

Samassa yhteydessä päätetään alkaa suunnitella Harjukadun leventämistä kaupungintalon ja Vesijärvenkadun väliseltä osalta. Levennystä suunnitellaan aina puiston uloimpaan puuriiviin saakka ja sillä pyritään saamaan tilaa pysäköintipaikoille.

1952 Kuvanveistäjä Sakari Tohkan Marjatta-veistos sijoitetaan Harjupiston luoteisosaan.

1950-luvulla rakennetaan Vapaudenpatsaan korokkeelle liuskekiviportaati ja reunakiveys.

1950-luvulla hankitaan tolppaan kiinnitetyt, perforoidut roska-astiat. Keskilinjan valaisimet poistetaan.

1960-luvulla hankitaan teräsputkirunkoiset puupenkit.

1985 Kaupungintalon korjaus- ja restaurointityö valmistuu.

1985 alkaen puiston uudistustyö. Käytävät, valaistus, pensasistutukset ja nurmikot uusitaan. Suorat ryhmäruusupenkit korvataan alppiruusuilla, Poistetaan puiston sisäosien puuistutukset ja tammot Rautatienkadun varrelta. Kaupungintalon edessä sijainneen koristeistutuksen tilalle rakennetaan pyöreä, kivetty aukio. Vapaudenpatsaan ja työn patsaan istutusalueen sommitelma, kiviportaati ja -reunat uudistetaan. Hankitaan retrohenkiset puistopenkit ja lasipallokupuiset puistovalaisimet. Keskikäytävää kavennetaan tasalevyiseksi.

1997 Suomen itsenäisyyden juhluvuonna Harjupuiston koristeistutuksessa markettoja, pelargonioita ja sarvirovokkeja.

2010-luvulla Marjatta-veistos siirretään Lahden Alatorille. Kaupungintalon puiston valaistus uudistetaan; uudet valaisimet. Toteutetaan Harjupuiston alkuperäisiin istutuksiin viit-taava teppich-ympyrä. Poistetaan ja istutetaan lehmuksia Vesijärvenkadun ja Rautatienkadun välisellä alueella.

KALUSTEET, VARUSTEET JA YKSITYISKOHDAT ERI VAIHEISSA

Puistopenkkien mallit ja vertailukohteet eri vaiheessa

Puiston varhaisin penkkityyppi on ollut nykyisin tuotannossa olevan, ns. Lahden penkin teräsrunkoisen puurimakalusteen kaltainen.

Yksityiskohta valokuvasta vuodelta 1909, vrt. sivu 22.

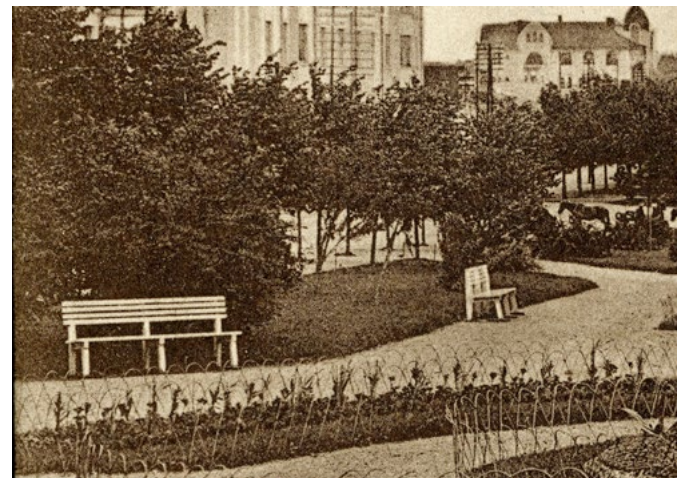
1920-luvun valokuvissa näkyvät kaupungintalon edustan puistoalueella jyrkät puurakenteiset penkit ilman käsinojaa.

Yksityiskohta valokuvasta vuodelta 1914, vrt. sivu 19.

Lahden penkki, kuva Lehtovuori Oy

Penkkityyppi 1920-luvulta, vrt. sivu 39.

Käsinojallinen puupenkki 1930-luvulla Helsingin Esplanadin puistossa. Kuva Sakari Pälsi. HKM

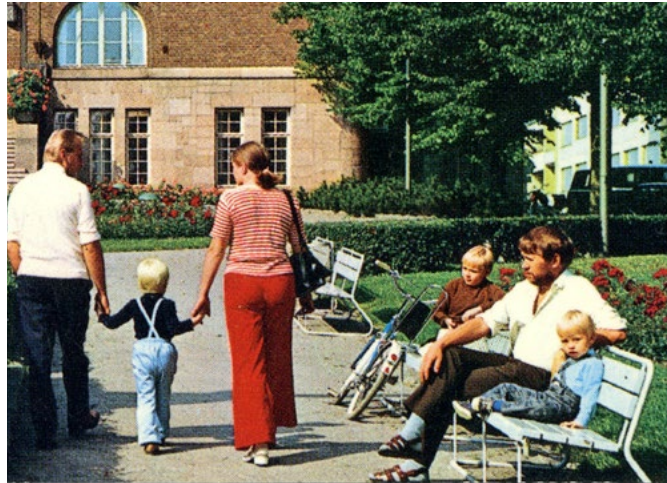
Helsingin kaupunkitilaohjeen mukainen puupenkki. Penkki on käytössä esimerkiksi 1900-luvun alusta periytyvässä, muotopuutarhatyyliä edustavassa Eiran puistossa.

Sodanjälkeistä uutta muotoilua edustavat putkirunkoiset puupenkit hankittiin viimeistään 1960-luvulla.

Yksityiskohta postikortista, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

1980-luvulla kaupungintalon puiston sijoitettiin uusi, 1800-luvun keskieurooppalaisiin puistoihin viittaava käsi-
nojallinen penkki. Samantapainen valurautarunkoinen ri-

Yksityiskohta postikortista, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

mapenkki ilman käsinojaa on ollut Helsingin Esplanadille ominainen ainakin 1890-luvulta lähtien.

Edelleen tuotannossa oleva penkkityyppi, kuva Lehtovuori Oy.

Lahden kaupungintalon puiston nykyiset penkit edustavat Keski-Euroopan historiallisten kaupunkipuistojen penkkimallista.

Helsingin Esplanadin puistolle tunnusomainen valurautarunkoinen rimapenkki ilman käsinojia. Kuva (osa) 1910-luvulta. HKM

Esplanadin puistossa oli ennen peruskorjausta käytössä käsinojallinen penkki, joka muistuttaa Lahden kaupungintalon nykyistä penkkiä. Kuva Kari Hakli 1973. HKM

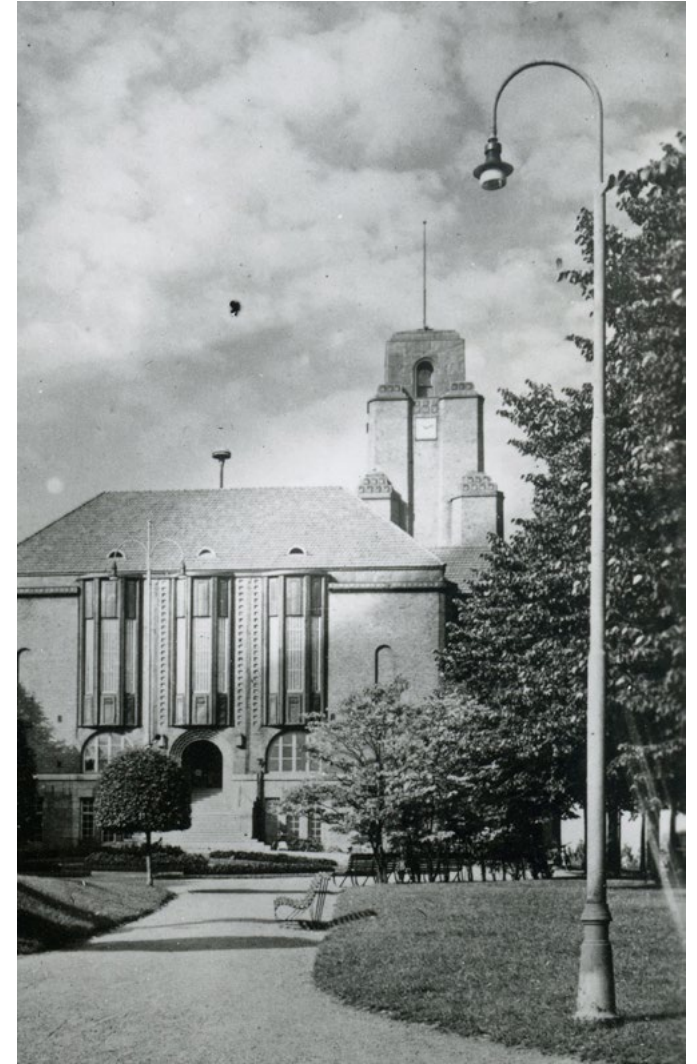
Puistovalaisinten mallit eri vaiheessa

Kaupungintalon eteen istutusympyrän keskelle sijoitettu korkea kaksoisvalaisin näkyy 1930-luvulta olevissa valokuvissa. Postikortin valokuvan yksityiskohta. Yksityiskokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Postikortin valokuvan yksityiskohta. Yksityiskokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

1930-1940-luvuilla käytetty kaarevapäätteinen, runsaasti muotoillulla jalustalla varustettu siro, vaihteittain kapeneva valaisinpylväs ja kellomainen valaisinrunko. Postikortin valokuvan yksityiskohta. Yksityiskokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Pelkistetty, kaarevapäätteinen, vaiheittain kapeneva pylväsmalli 1950-luvulla. Yksityiskohta kuvasta sivulla 45.

Kaksiosaiseen valaisinpylväeseen kiinnitetty, sävytetty lasipallossa hankittiin 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä. Yksityiskohta postikortista. Yksityiskokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskanen luvalla.

Puistoon 2011 hankittu, nykymuotokieltä edustava kartiomainen pylväsvälaisin. Tolppa on yhtenäinen, lievästi kartiomainen pyöröputki. Etualalla näkyy nurmikkoon upotettu valaisin.

Roska-astioiden mallit eri vaiheessa

Kuvassa näkyvät terästolppaan kiinnitetyt pienenhköt, yksinkertaiset, reikäpellistä valmistetut lieriömäiset roska-astiat. Valokuvan yksityiskohta sivulta 47.

1950-luvulta olevassa valokuvassa näkyy reikäpellistä valmistettu lieriömäinen roska-astia. Valokuvan yksityiskohta sivulta 47. Postikortti, yksityiskokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

1960-luvulla uusien puistopenkkien vieressä oli lähes verkko-maisen kevyt, matala roska-astia.

Nykyinen roska-astia on umpinaiselle jalustalle kiinnitetty kannellinen, isokokoinen, tummanharmaaksi maalattu lieriö, jonka yläreuna kohoaa penkin selkänojan yläpuolelle.

Kioski ja mainostorni

Harjupuiston länsipäässä 1920-luvun lopulta 1950-luvulle sijainnut puinen, klassistinen kioski. Yksityiskohta valokuvasta sivulla 46.

Rautatiekadun varrella sijainnut pyöreä mainostorni . Yksityiskohta valokuvasta sivulla 46.

Vapaudenpatsaan ympäristö eri vaiheissa

Vapaudenpatsaan jalustan geometrinen nurmikumpare. Istutusalueen suojana oli alun perin siro teräskaide. Valokuva 1920-luvulta, yksityiskohta. Yksityiskoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Nurmikumpareen kulmiin istutetut, leikatut orapihlajapuut 1930-luvulla. Istutuksen suojana näyttää olevan ohuiden terästolppien väliin kiinnitetty vaijeri. Valokuvan yksityiskohta. Yksityiskoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Vapaudenpatsaan jalustan geometrinen nurmikumpare korvattiin 1960-luvulla graniittireunakiven kehystämällä istutuksella, johon liittyi seremonioita palveleva liuskekiviporras. Yksityiskohta valokuvasta sivulla 43.

Vapauden patsaan 1980-luvulla uudistettu viistokulmainen istutussaareke korostaa kivrakenteita ja värikkäitä istutuksia patsaan ja sen jalustan kustannuksella. Postikortti, yksityiskoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Työn patsaan ympäristö eri vaiheissa

Työn patsaan eleetön, neliömäinen istutus 1950- 1960-luvulta. Postikortin valokuvan osa, yksityiskokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Työn patsaan jalustaa kehystää nykyään pitkänomaiseksi muutettu, värikäs istutus, jota ympäröi viistokulmainen graniittireuna.

Harjupuiston teppichryhmän istutukset eri vaiheissa

Teppichryhmän varhaista loistoa väritetyssä postikortissa. Yksityiskohta kuvasta sivulla 21. Lahden museoiden kuvakokoelmat.

Harjupuiston entisen teppichryhmän korvannut koristeistutus puiston uudistamisen jälkeen 1980-luvulla. Postikortti, yksityiskokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Vuonna 2012, 100-vuotisen kaupungin juhlistamiseksi suunniteltiin puiston itäosaan uusi, graniittireunakivien kehystämä ympyrän muotoinen teppichryhmä.

Kaupungintalon edustan istutukset eri vaiheissa

Kaupungintalon edustan ympyränmuotoinen koristeistutus 1920-luvulla. Kuva Museovirasto.

Postikortti 1920-1930-luvun vaihteesta. Valokuva John L. Bök Yksityiskokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla

Kaupungintalon edustan ympyränmuotoinen koristeistutus 1960-luvulla. Postikortti, yksityiskokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Kaupungintalon edessä sijaannut ympyräaiheinen koristeistutus on poistettu 1980-luvulla ja korvattu kuperapintaisella nupukiveyksellä.

Puiston rajautuminen katutilaan eri vaiheissa

Ulomman puurivin ulkopuolella sijainnut jalkakäytävä on muodostanut puistolle selkeän reunan ja rajauksen. Varhainen postikortti, yksityiskokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Harjupuiston rajautuminen Rautatienkatuun on puiston varhaisvuosina ollut varsin selkeä. Koholla olevan nurmialueen vieressä kulkee leveä jalkakäytävä. Postikortti, yksityiskokoelma, julkaistaan Sirpa Heiskasen luvalla.

Harjukadun puolella puiston reunavyöhyke on muutettu pysäköintikaistaksi.

Näkymä keskiakselia pitkin Rautatienkadun yli itään. Jalkakäytävien ja nurmikaistaleiden vuorottelu tekee puiston rajauksesta epäselvän, lisäksi istutusten pintareliefi on muuttunut lähes tasaiseksi.

OMINAISPIIRTEET, SÄILYNEISYYS JA ARVOT

Seuraavassa esitetään yhteenveto koskien Lahden kaupungintalon puiston rakennushistoriaa, ominaispiirteitä ja säilyneisyyttä.

Puistoalue on merkitty insinööri W.O. Lillen laatimaan asemakaavaan, joka vahvistettiin 1905. Samana vuonna Lahden kauppala tuli kaupunki. Puiston itäosan, Harjupuiston suunnittelusta järjestettiin kilpailu vuonna 1905. Puutarhuri Lundbergin suunnitelmien mukaan toteutettua puistoa kehystivät Harjukadun ja Puistokadun suuntaiset lehmuskujanteet. Lehmukset oli istutettu varsin tiheään ja nurmikenttien reunustama pääkäytävä oli noin 10 metrin levyinen. Pääkäytävän sivuilla oli vapaamuotoisia puu- ja koristepensasistutuksia sekä kukkapenkkejä. Keskellä puistoa oli koristeistutuksen kohokohta, soikion muotoinen teppichryhmä. Tämän kohdalla oli leveä, sivuille haarautuva poikkikäytävä. Pääkäytävältä lähtivät kapeammat diagonaalikäytävät kohti puiston kulmia. Käytävien ja nurmikon raja oli huoliteltu ja istutettu alue selvästi kohollaan suhteessa käytävän tasoon. Nurmikon kulmat oli pyöristetty. Pääkäytävän varrelle oli sijoitettu puistopenkkejä. Puistossa ei tässä vaiheessa vielä ollut valaisinpylväitä.

Puiston läntinen osa, varsinainen Kaupungintalon puisto, toteutettiin 1912-1914 arkkitehti Eliel Saarisen suunnitteleman kaupungintalon valmistuttua. Pääsisäänkäynnin eteen sijoitettiin ympyränmuotoinen koristeistutus, jota kehystivät kaarevat kukkapenkit. Keskikäytävä oli kaupungintalon puoleisessa päässä leveämpi kuin Harjupuiston käytävä. Puistoa reunustivat lehmuskujanteet ja nurmikoilla kasvoi koristepensaita ja muutamia yksittäispuita.

Varhaisin merkittävä muutos oli vapaudenpatsaan sijoittaminen puiston keskikäytävän keskilinjaan 1921. Puiston itäosaan pystytettiin vastaavasti Työn patsas 1947. Patsaat jalustoineen, maastomuotoiluineen ja vaihtuvine istutuksineen muodostuivat varsin hallitsevaksi elemen-

tiksi puiston päänäkymässä. Alkuaikojen loisteliaat teppichryhmät, jotka edustivat 1800-luvun lopulla suosittua tyyliä, eivät enää olleet päähuomion kohteena, vaan kesäistutukset yksinkertaistuivat 1900-luvun loppupuolella, kunnes puiston länsiosan ympyräaihe poistettiin 1980-luvun uudistuksessa ja korvattiin puistoympäristölle vieraalla katukiveyksellä.

Puiston tilarakenne puuriveineen ja keskikäytävineen on pääosin säilynyt. 1980-luvulla istutetut alppirusut ja japanimarjakuuset ovat kuitenkin kasvaneet leveiksi, tummiksi ja hallitseviksi aiheiksi, jotka rajaavat näkymiä turhankin tehokkaasti. Eri vuosikymmenien valokuvia vertailemalla voidaan todeta, että puiston poikittaiset näkymät ovat kasvaneet umpeen ja että niiden palauttaminen olisi toivottavaa.

1950-luvulla harvennettiin liian tiheään istutetut lehmusrivit poistamalla suunnilleen joka toinen puu jokaisesta rivistä ”sahanterämalliin”. Kadun varrelle sijoitetut pysäköintikaistat ovat kaventaneet puiston reunavyöhykettä.

Puiston kalusteina käytettiin pääosin teräsrunkoisia rima-puistopenkkejä, kunnes niiden tilalle 1960-luvulla hankittiin uudet, aikansa muotoilua edustavat putkirunkoiset puupenkit. Niiden tilalle puistoon sijoitettiin 1980-luvun korjauksessa historiallista mallia mukailevat penkit koristeellisine valurautapäättyineen. Puistoon tulivat ensimmäiset puistoalaisyksiköt 1930-luvun kuluessa. Erikoinen ratkaisu oli kahden pääpylvään sijoittaminen keskelle itä- ja länsiosan keskeistä teppichryhmää.

Kaupungintalon puistossa tehtiin huomattavia uudistustöitä ja istutusjärjestelyjä 1980-luvulla. Vuonna 2012, kaupungintalon 100-vuotisjuhlien kunniaksi, puiston itäosaan suunniteltiin teppich-ympyrä muistumana puiston alkuaikojen istutuksista. Istutuksen ääriivi ei kuitenkaan noudattanut arkistovalokuvien osoittamaa muotoa.

Arvot

Puistoalue on sekä paikallisesti, maakunnallisesti että valtakunnallisesti arvokkaiden aluekokonaisuuksien osana. Arkkitehti Eliel Saarisen suunnittelema kaupungintalo, kauppatori ja Mariankadun seremonia-akseli kuuluvat valtakunnallisesti arvokkaaseen rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY 2009). Puistoalue kuuluu maakunnallisesti arvokkaaseen alueeseen, *Kaupungintalo ympäristöineen*.

Vertailukohteet ja kulttuurihistorialliset arvot

Esplanadityyppinen puistoalue edustaa autonomian kauden asemakaavaperiaatteita. Viranomaiset edellyttivät puistokatujen rakentamista alun perin paloturvallisuussyistä. Suomalaisten asemakaavojen nimikkeistöön ilmestyivät puistokatujen myötä bulevardit ja esplanadit. Lahden kaupungintalon puistosta on käytetty nimityksiä Esplanadi, joka varsin hyvin kuvaa puiston tilarakennetta. Puiston rakentaminen alkoi Lahden muuttuessa kauppala-kaupungiksi ja jatkui kaupungintalon valmistuttua puiston länsipäähän 1912. Kaupungintalon puiston rakennustyöt olivat Lahden suurin puistohanke ainakin vuosina 1912–1913. Puiston historia liittyy myös paikallisen puutarhakulttuurin kehitykseen ja yleensä kaupunginpuutarhuri-instituution alkuvaiheisiin 1900-luvun alussa.

Kaupunkikuvalliset ominaispiirteet ja arvot

Kaupungintalon puisto on osa Lahden varhaisissa asemakaavoissa luotua puistokatu- ja puistojärjestelmää. Harjun suuntainen puistoalue sijoittuu korkeaan maastokohtaan ja sitä kohti nouseaan eri suunnilta. Kaupungintalo torneineen sijaitsee puistoon nähden ylämäessä ja muodostaa puistonäkymän päätteen. Puiston suhde rakennukseen on ollut myös Eliel Saarisen kilpailuehdotuksen lähtökohdانا.

Viistokuva, Lahden kaupunki.

PUISTON SUOJELUA, KUNNOSTUSTA JA RESTAUROINTIA KOSKEVAT SUOSITUKSET

Esplanadi puistotyyppinä

Lahden kaupungintalon puiston ja sen vanhimman osan, Harjupuiston, jäsentely perustuu Suomen 1800-luvun asemakaavoissa käytettyyn, esplanadiksi nimitettyyn promenadipuistomalliin. Lahden kaupungintalon puistosta on käytetty nimikettä Esplanadi, joka varsin hyvin kuvaa puiston tilarakennetta.

Puistokaduista, promenadipuistoista ja puistikoista muodostui 1800-luvun kuluessa kaupunkikulttuurin ja kaupunkikuvan kannalta kaupunkirakenteen keskeisiä elementtejä. Katujen nimikkeistöön ilmestyivät käsitteet Bulevardi ja Esplanadi. Molemmat juontavat ranskankielisestä linnoitussanastosta, mutta ne saivat uusien asemakaavojen myötä uuden merkityksen puiden reunustamina pääkatuina, joilla eri kaupunginosia erotettiin toisistaan, ja joiden avulla yhdenmukaiseen korttelijakoon luotiin visuaalista vaihtelua ja puitteita urbaanille kävelykulttuurille. Istutusten ja kalusteiden osalta noudatettiin eurooppalaisten kaupunkipuistojen malleja, joista kulkeutui tietoa edustavien esimerkkien ja puistosuunnitteluun perehtyneiden puutarhurien välityksellä.

Firenzen julistus historiallisten puistojen suo- jelu- ja restaurointiperiaatteiden ohjenuorana

Historiallinen puisto tai puutarha on osa rakennettua kulttuuriympäristöä, jossa on sekä maisemaan että kasvillisuuteen kuuluvia aiheita. Se on rakennus- ja puutarhakulttuurin luomus, jolla on yleistä historiallista ja taiteellista merkitystä, arkkitehtoninen sommitelma, jonka olennaisen osan muodostaa elävä ja muuttuva kasvillisuus.¹

Kansainvälinen Firenzen julistus velvoittaa valtioita ja yhteisöjä arvostamaan ja ylläpitämään alueidensa historial-

lisiä puutarhoja. "Historiallinen puutarha"-käsite tarkoittaa sekä puutarhaa että puistoa riippumatta kohteiden koosta.

"The Florence Charter", kansainvälisen ICOMOS-IFLAKomitean aloitteesta 1981 laadittu julistus historiallisten puutarhojen suojelusta painottaa erityisesti kunkin maan vastuuta suojella ja dokumentoida puutarhataiteensa historiaa tämän kulttuuriperinnön säilymiseksi. Se määrittelee keskeisimmät puistojen ja puutarhojen restaurointiin ja suojeluun liittyvät periaatteet ja toimii täten tärkeänä asiakirjana historiallisten puutarhojen suojele- ja suunnittelutöissä.²

Historiallisen kaupunkipuiston määrittelee sen sijainti ja suhde ympäristöön: Lahden kaupungintalon puisto on ruutukaava-alueen katuverkoston rajaama, rinne- maastoon rakennettu pitkänomainen, puukujanteiden kehystämä esplanadityyppinen promenadipuisto, jonka läntisenä päätteenä on kulttuurihistoriallisesti ja rakennushistoriallisesti arvokas kaupungintalo.

Kaupungintalon puiston arkkitehtoniseen sommitelmaan sisältyvät seuraavat elementit, joiden osalta puiston suojele-, kunnostus- ja restaurointikysymyksissä tulisi määrittellä tavoitteet ja periaatteet³:

- Puiston jäsentely ja topografia
- Kasvillisuus, lajisto, mittasuhteet, värit, istutusten si-

² icomos.fi/kansainvaelinen/julistukset-ja-suositukset/firenzen-julistus/

icomos.org/charters/gardens_e.pdf

Julistus hyväksyttiin ICOMOS:in Venetsian julistuksen liitteeksi 15. joulukuuta 1982. Julistustekstin suomennostyön on tehnyt Jyrki Sinkkilä vuonna 1989.

³ Suomessa on Rakennutietosäätiön toimesta 2014 julkaistu RT-ohje 99-11119, joka käsittelee historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelun menetelmiä sekä niiden hoidon, käytön, restauroinnin ja rekonstruoinnin periaatteita yleisellä tasolla. Sama ohje on julkaistu myös Infra-ohjeena numerolla Infra 23-710115

joitus ja korkeussuhteet

- Rakenteelliset ja koristeelliset piirteet

Suojelutavoitteiden ja restaurointiperiaatteiden lähtökoh- tana tulee olla puiston kulttuurihistoriallisten arvojen ja ominaispiirteiden tunnistaminen. Tähän tarvitaan puiston historiaa, sen eri kehitysvaiheita ja sommitteluele- menttejä, kerroksellisuutta, säilyneisyyttä ja ajankohtaista tilannetta käsittelevä selvitys.

Kaupungintalon puiston itäosan (Harjupuiston) säilyneisyys

Puistosommitelman säilyneisyyden tarkastelu osoittaa, että puiston itäosassa, vanhemmassa Harjupuistossa, on käytävien linjaus ja mitoitus jonkin verran muuttunut puiston uudistuksissa. Käytävien risteyskiä on pyöristet- ty. Nurmi-alueet eivät enää ole koholla suhteessa käy- täviin, kuten vanhimmissa valokuviissa. Keskeisen tep- pich-ryhmän muoto on nykyään ympyrä ja sitä reunustaa alkuperäisestä poikkeava graniittireunakoroke. Puistoa reunustavia, tiheään istutettuja puurivejä on harvennet- tu, puiston reunoja on kavennettu pysäköintijärjestelyjen takia, pensasistutusten lajisto ja ryhmittely ovat muuttu- neet. Vielä 1950-luvulla Harjupuisto on ollut ilmeiltään nykyistä valoisampi ja avarampi (kuva s.45).

Pääkäytävän keskilinjaan sijoitettu Työn patsas, joka edus- taa uudempaa ajallista kerrostumaa 1940-luvulta, sijait- see nykyään kulmistaan viistetyin suorakaiteen muotoi- sen koristeistutuksen keskellä. Istutuksen muoto ja sitä korostavat graniittireunakivet poikkeavat alkuperäisestä, eleettömästä neliöistutuksesta (vrt. kuva s. 41) ja patsaan jämäkkä graniittijalusta jää korkeiden koristekasvien peit- toon.

Aiemman asemapiirroksen mukaan itäosan diagonaali- käytävien näkymälinjat eivät suuntautuneet suoraan Työn

¹ <https://peda.net/hankeet/geenivaraoppi/gk/pjpk/k/hp/hp2>

patsasta kohti. Nykytilanne on lähtöisin vuoden 1985 uudistussuunnitelmista (vrt kaavio sivulla 29).

Puiston valaisinten, penkkien ja roska-astioiden mallit ja sijoitus ovat vuosien varrella muuttuneet. Nykyisten penkkien malli koristeellisine valurautapäätyineen vie ajatukset lähinnä 1800-luvun keskieuropalaisiin puistoihin. Harjupuiston vanhin, vaatimattomampi penkki-malli näkyy esimerkiksi vuonna 1909 otetuissa valokuvis-sa (s. 22).

Puiston länsiosan säilyneisyys

Kaupungintalon ja Rautatienkadun välinen puistoalue on kokenut merkittävämpiä muutoksia kuin Harjupuisto. Kuten Harjupuistossa, puistoa reunustavia, tiheään istutettuja puurivejä on harvennettu, puiston reunoja on kavennettu pysäköintijärjestelyjen takia, pensasistutusten lajisto ja ryhmittely ovat muuttuneet. Keskikäytävä on kavennettu alkuperäisestä ja nurmipintojen raja on muuttunut.

Kaupungintalon edustan ympyränmuotoinen teppichryhmä- ja käytäväsommitelma on korvattu loivasti kuperalla noppakiveyskentällä, jota kehystävät nupukivireunat. Historialliselle puistolle vieras, laaja kiveys on muuttanut puiston suhdetta rakennukseen.

1920-luvulta periytyvän Vapaudenpatsaan jalusta kohoaa nykyisin viistokulmaisen istutussaarekkeen keskeltä, jonka järeältä vaikuttavat graniittireunakivet ja nupukiviportaat ovat saaneet korostetun aseman. Nykyinen sommitelma on peräisin 1980-luvun uudistuksista ja poikkeaa melko paljon alkuperäisen, pyramidinmuotoisen nurmikumpareen ilmeestä (kuva s. 41). Reunakivien ansiosta sommitelma näyttää kohoavan ja irrottautuvan puistokäytävän tasosta.

Kaupungintalon edustan puistoalueella on arkistovaloku-

vien perusteella 1920-luvulla käytetty myös kulmikasta puupenkkimallia, joka sopii hyvin Eliel Saarisen kaupungintalon arkkitehtuuriin (kuva s. 39) Puiston nykyiset valaisimet, penkit ja roska-astiat ovat puiston molemmissa osissa samanlaiset. Länsiosan maahan upotetut, ylöspäin suunnatut valaisimet ovat vieras aihe historiallisesti arvokkaan puiston ympäristössä.

Suosituksia historiallisen puiston ominaispiirteiden huomioon ottamiseksi Kaupungintalon puiston kunnostus- ja restaurointityössä

Puistoalueen arvojen kannalta olisi syytä kiinnittää huomiota pitkäikäisten reunojen ilmeeseen ja puistoalueen rajautumiseen. Nykyiset pysäköintijärjestelyt ovat kaventaneet puiston reuoja. Ne eivät ole sopuisuudessa historiallisen esplanadisommitelman kanssa, vaan olisi tarpeen tutkia, voidaanko puistoaluetta reunakivineen jonkin verran laajentaa sivuille. Samoin Rautatienkadun ja puistoalueen risteyskohdalla on tarpeen jäsentää puiston reunavyöhykettä.

Pohdittaessa puiston länsiosan kivetyn edustusaukion tulevaa käyttöä kaupungintalon sisäänkäyntijärjestelyjen muuttuessa, olisi syytä arvioida onko kiveyksen tilalle mahdollista palauttaa aiempaa vaihtetta mukailevia koristeistutuksia. Samoin istutusten reunakivet ovat saaneet turhan hallitsevan aseman. Niiden tilalle olisi tarpeen löytää hienovaraisempi, elettömämpi ratkaisu, joka paremmin vastaa 1920-1940-luvulla toteutettuja ratkaisuja.

Vapaudenpatsaan ja Työn patsaan graniittijalustat olisi syytä jättää paremmin näkyviin niitä ympäröiviä istutuksia vähentämällä. Työn patsaan jalustan istutusalueen pienentäminen vastaisi paremmin alkuperäistä tilannetta.

Käytävien ja nurmialueen raja on historiallisissa kaupunkipuistoissa ollut erityisen huolenpidon kohteena,

kuten myös käytävien kupera poikkileikkaus. Näihin ominaispiirteisiin tulisi kiinnittää paremmin huomiota.

Historiallisen puiston kalusteiden ja varusteiden uudistamisessa kohtaavat käytännölliset ja suojeluun liittyvät näkökohdat. Kun ei ole sellaista ”alkuperäistä tilannetta”, johon voitaisiin palata kaikkien kalusteiden osalta, on syytä pyrkiä ratkaisuihin, jotka eivät kiinnitä liikaa huomiota vaan edustavat eräänlaista ”ajattomuutta”. Lahden kaupungintalon puistossa olisi luontevaa käyttää 1900-luvun alkupuoliskon vakiomalliston tapaisia, laadukkaita kalusteita.

Puiston ominaispiirteeksi on muodostunut kehystävien lehmuskujanteiden sahanterämallinen istutuskuvio. Puistoa kehystävät lehmuskujanteet on alun perin istutettu varsin tiheästi ja myöhemmin harvennettu tähän kuvioon, josta ainoastaan koko puuston uusimisen yhteydessä olisi mahdollista palata suorakulmaiseen istutuskuvioon. Joitakin puita on korvattu uusilla.

Puiston pensas- ja koristeistutusten palauttavalla uudistamiselle ei puistohistorian perusteella ole löydettävissä yksiselitteisiä ohjeita, mutta arkistokuvien perusteella löytyy malleja ja viitteitä sekä Teppich-ryhmäistutusten osalta että vapaasti istutettujen kukkivien pensaiden ja leikattujen orapihlajien osalta.

Puiston suojelutavoitteet tulisi asettaa siten, että eri vaiheiden, ts. 1900-luvun alusta 1940-luvun loppuun muotoutuneet keskeiset ominaispiirteet voivat säilyä rinnakkain osana esplanadityyppistä puistokokonaisuutta, jonka keskeisen näköakselin päätteeksi on kaupungintalo. Puiston kunnostamisen ja restauroinnin suunnittelussa on tehtävänä puiston reunavyöhykkeiden ilmeen kohentaminen, puiston näkölinjojen varjeleminen, istutusten lajiston ja sommitelutavan, maanpinnan käsittelyn, patsaiden ympäristön ja yksityiskohtien sovittaminen historiallisesti arvokkaaseen kokonaisuuteen.

LÄHTEET

Arkistot

Arkkitehtuurimuseo

HKM Helsingin kaupunginmuseon kuvakokoelmat

HKA Helsingin kaupunginarkisto

Kansallisarkisto

Kansalliskirjasto

Lahden museoiden kuvakokoelmat

Museovirasto, historian kuvakokoelma

Päivälehdien arkisto

Painetut lähteet

Amberg, Anna-Lisa; Marika Hausen; Kirmo Mikkola & Tytti Valto 1990. Eliel Saarinen: Suomen aika. Helsinki: Otava.

Halila, Aimo 1958. Lahden historia. Lahti: Lahden kaupunki.

Hausen, Marika 1998. Lahden kaupungintalo. Lahti: Lahden kaupunki.

Heinonen, Jouko; Marja Huovila; Pirkko Koski; Seija Lappalainen; Palmgren, Ulla 2006. Lahden historia. 4:2, Lahden kulttuurilaitosten historia 2: teatteri, orkesteri, museo ja kulttuuritoimi. Lahti: Lahden kaupunki.

Häyrynen, Maunu 1994. Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle. Entisaikain Helsinki XIV, Helsinki.

Junttila, Ulla-Kirsti 1986. Muuttuvat kadunkalusteet. Rakennuskirja Oy.

Kallio, Maija-Riitta 2005. Julkiset veistokset Lahdessa ja niiden merkitys yhteisölleen: "Kyllä se hyvä on, kun siihen tottuu." Teoksessa Niskanen, R. (toim.) Nuori 100-vuotias Lahti, 116–147. Lahden taidemuseon julkaisu nro 1/2005. Lahden kaupunginmuseo, Lahti.

Kertomus Lahden kaupungin kunnallishallinnosta (julkaisut vuosilta 1906–1994)

Mäkinen, Juha 1998. Puutarhaviljelyn ja puistojen historiaa Lahden seudulta: Lahden puutarhaseura ry. 1908-1998. Lahti: Lahden Puutarhaseura ry.

Nieminen, Kaarlo 1920. Lahden kauppalan historia. Lahti: Lahden kaupunki.

Nikula, Riitta 1983. Asemakaavoitus 1900-1920. Teoksessa Suomen kaupunkilaitoksen historia. Suomen Kaupunkiliitto.

Niskanen, Riitta 2015. Ihanuuden tähden. Lahtelaisten puistoja ja puutarhoja. Lahti: Lahden museot.

Schalin, Mona 2005. Puutarhat, puistokadut ja istutukset - suomalaisen kaupunkipuiston vaiheita. Julkaisussa Puistot ja puutarhat Suomalainen puutarhaperinne. Suomen Kotiseutuliitto.

Schalin, Mona 2001. Yleinen promenadi, esplanadi, puistikko, kylpyläpuisto. Teoksessa Hortus Fennicus- Suomen puutarhataide. Ympäristöliitto ry Puutarhataiteen seura ry. 198-203.

Schalin, Mona 2001. Esplanadi - pysyvä ja muuttuva. Teoksessa Hortus Fennicus - Suomen puutarhataide. Ympäristöliitto ry Puutarhataiteen seura ry. 168-175.

Tuomi, Timo 1992. Lahden kaupunkikuvan ja arkkiteh-

tuurin kehityspiirteitä. Teoksessa Lahden historia. Lahti: Lahden kaupunki. 15-116.

The Florence Charter 1981. ICOMOS

Wager, Henrik 2006. Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto.

Aikakaus- ja sanomalehdet

Etelä-Suomen Sanomat

Puutarha

Lahti

Painamattomat lähteet

Arkkitehtitoimisto ARK-Kantonen Oy 2018. Lahden kaupungintalo Rakennushistorian selvitys.

Esitys kaupungintalon suojelemisesta liitteineen.

Internet-lähteet

Kansalliskirjasto, digi.kansalliskirjasto.fi

Maanmittauslaitoksen vanhat painetut kartat maanmittauslaitos.fi

finna.fi

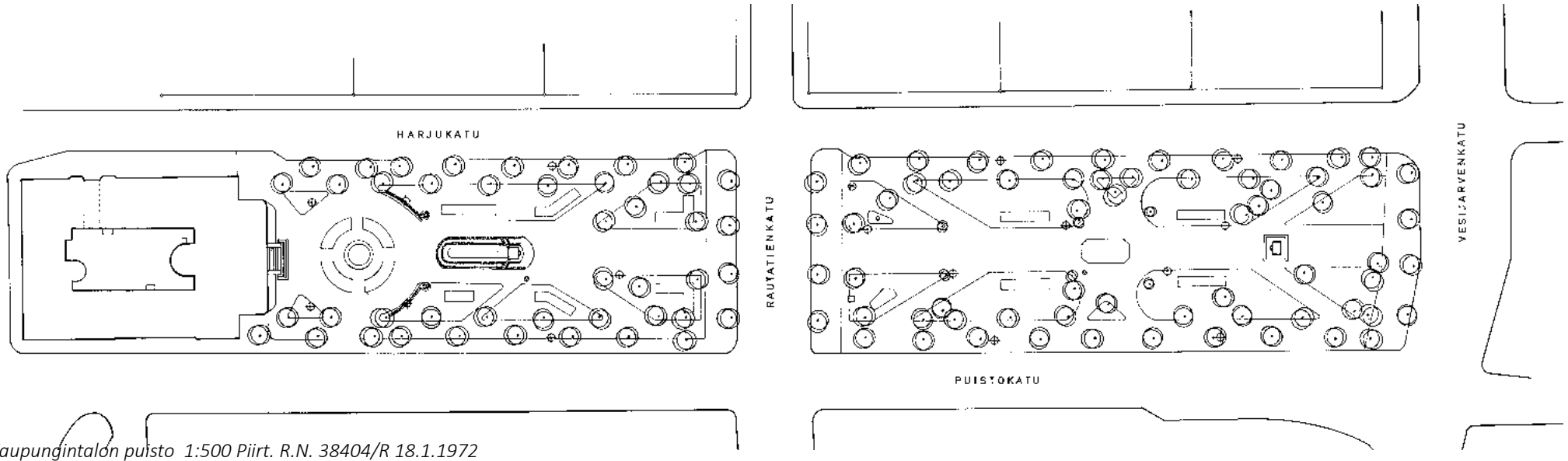
Museoviraston kuvakokoelmat, kuvakokoelmat.fi

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Museovirasto, rky.fi

Helsingin kaupunkitilaohje, kaupunkitilaohje.hel.fi

LIITE

Ajantasa- ja muutospiirustukset 1970-luvulta alkaen

Kaupungintalon puisto 1:500 Piirt. R.N. 38404/R 18.1.1972

Seuraavassa esitetään Lahden kaupungin arkistossa säilyneitä puistosuunnitelmia vuodelta 1972 alkaen 2000-luvulle.

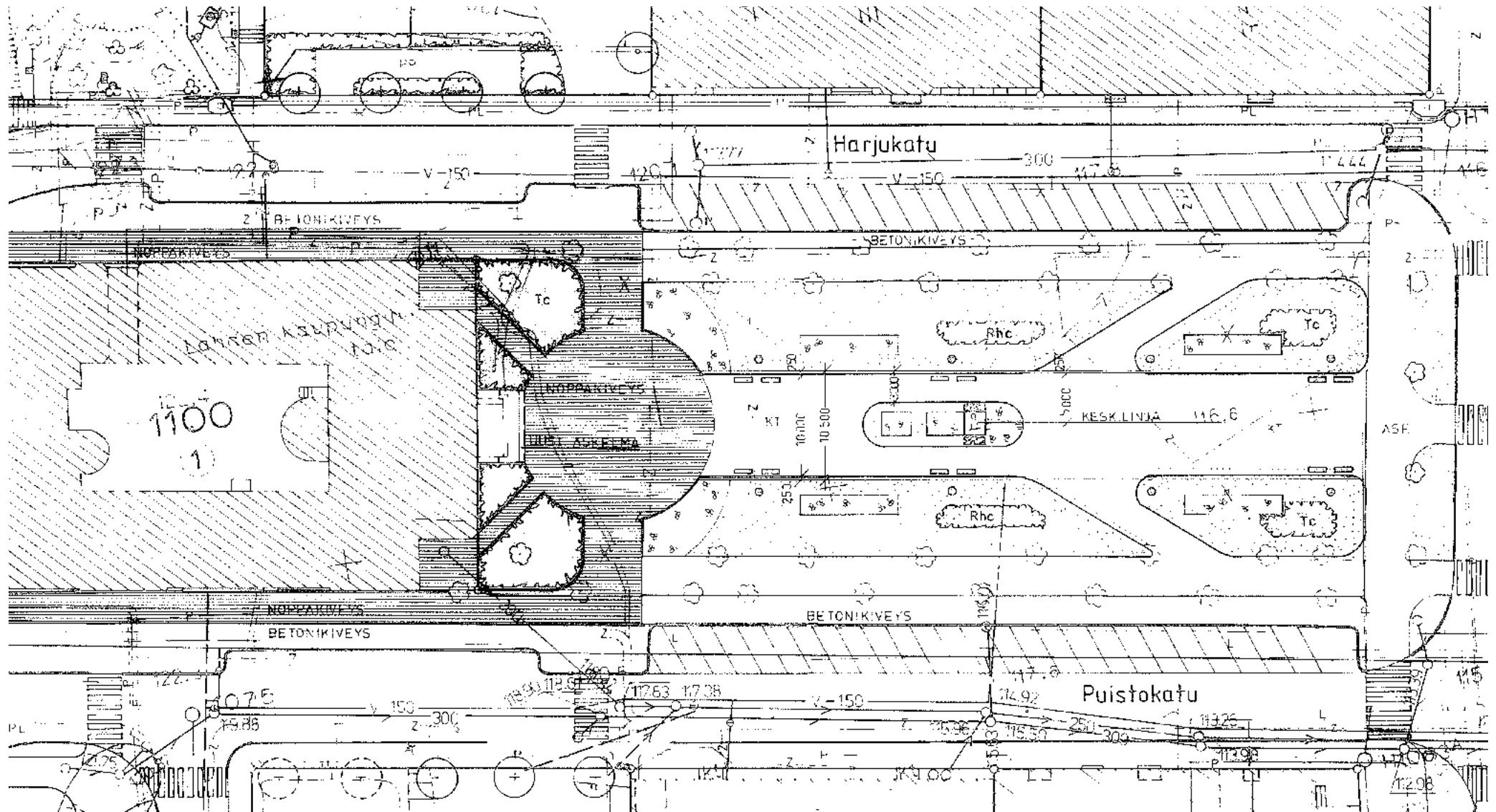
1984

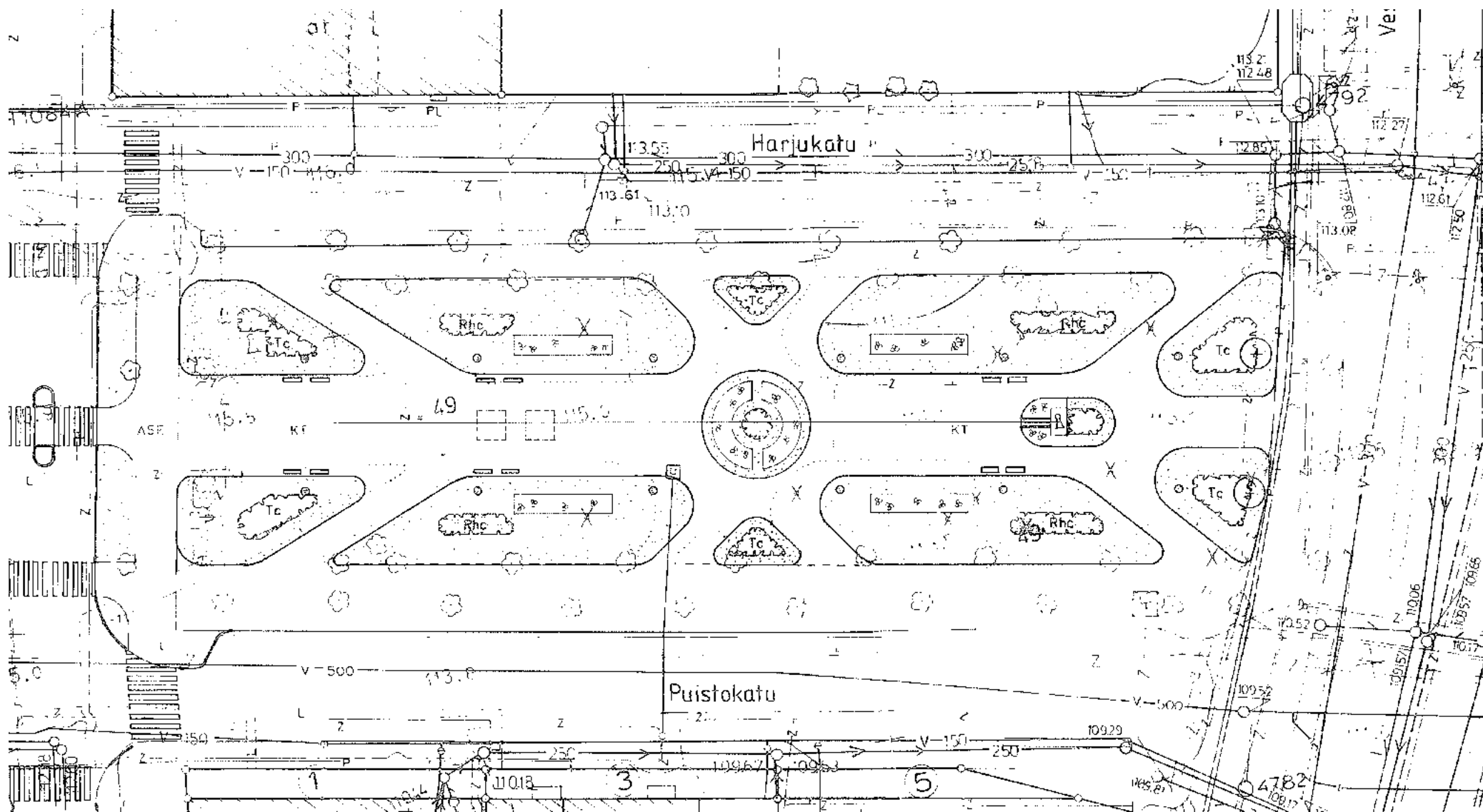
Kaupungintalonpuisto Puu- ja pensasistutukset 1:500 Piirtäjä ST Piirustusnumero 57 997/R; Lahden kaupungin teknillinen virasto Puistotoimisto; 16.2.1984

Havupuut		Tv	Tilia x vulgaris	Puistolehmus
Pom	Picea omorica	Ucl	Ulmus glabra	Vuorijalava
PpG	Picea pungens *'Glauca'			
PC	Pinus cembra			
	Serbiankuusi			
	Hopeakuusi			
	Sembramänty	Pensaat		
		Cl	Cotoneaster lucidus	Kiiltävälehtinen tuhkapensas
		Ci	Cotoneaster integerrimus	Punamarjainen tuhkapensas
Lehtipuut		Saj	Syringa amurensis japonica	Japaninsyreenilikusteri
Apl	Acer Platanoides	Sv	Syringa vulgaris	Pihasyreeni
Cri	Crataegus intricata	Tc	Taxus cuspidata	Japanimarjakuusi
PtE	Populus tremula 'erecta'			
Qr	Quercus robur			
Prp	Prunus padus			
	Tammi			
	Tuomi			

1985

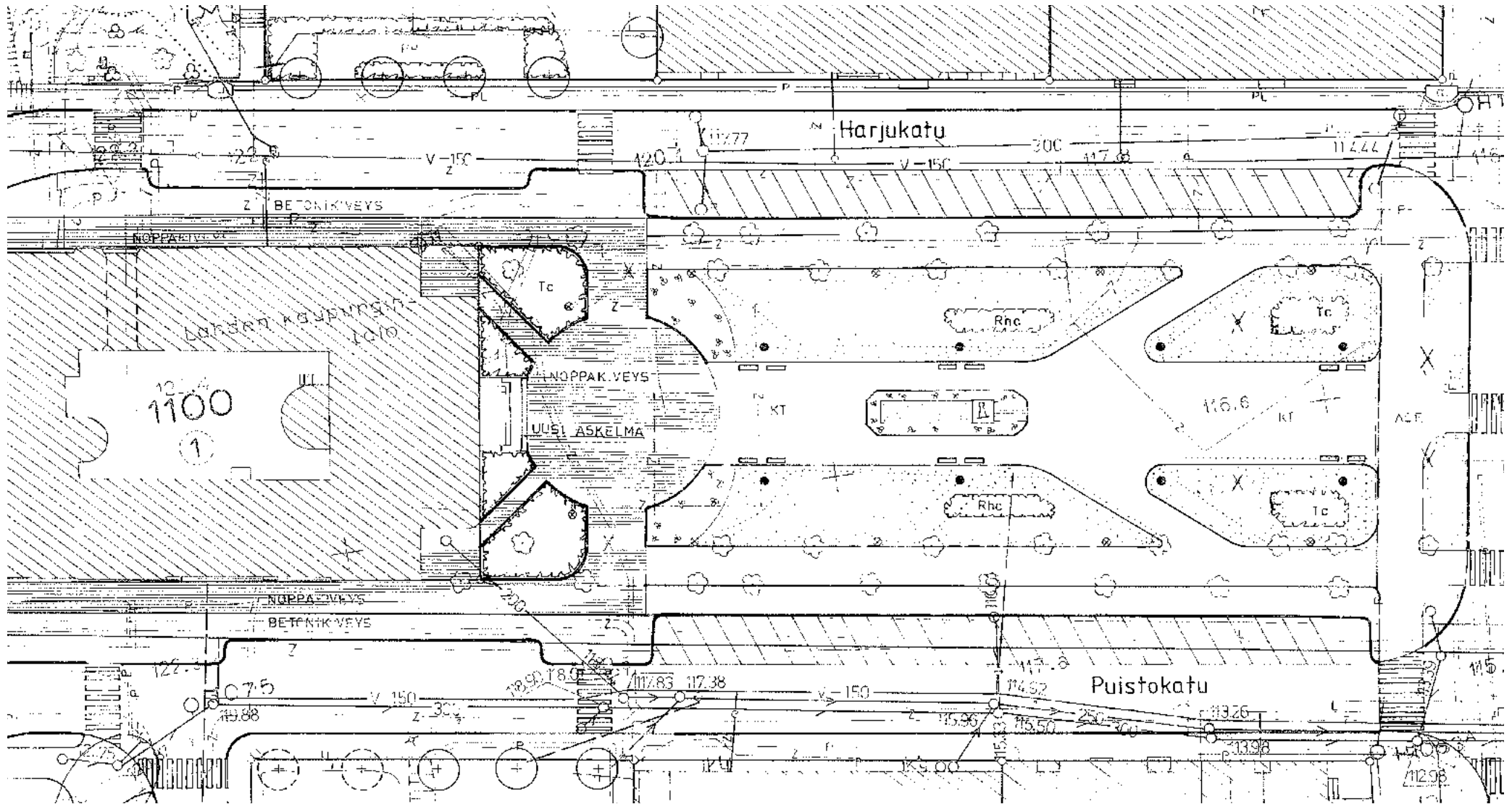

Kaupungintalonpuisto Vihersuunnitelma 1:500 Suunn. E.P. Piirt. S.T. Piir nro 59 455 / R; Lahden kaupungin teknillinen virasto Puistotoimisto; 13.3.1985

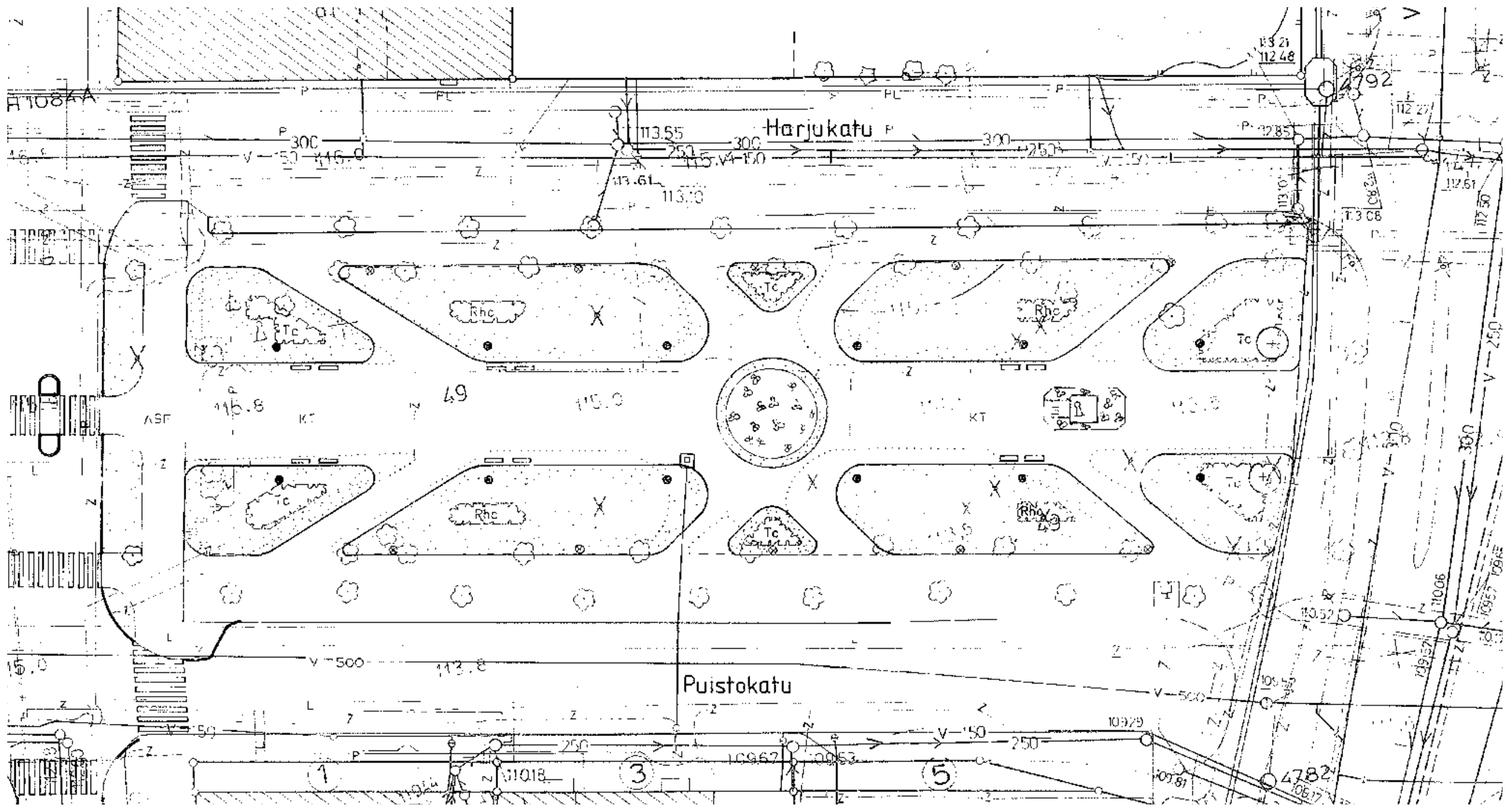

Kaupungintalonpuisto Vihersuunnitelma 1:500 Suunn. E.P. Piirt. S.T. Piir nro 59 455 / R; Lahden kaupungin teknillinen virasto Puistotoimisto; 13.3.1985

Päivitykset vuoden 1985 piirustukseen, 2000

Päivitys vuoden 1985 piirustukseen, päiv. 31.5. 2000. Lahden kaupungin teknillinen virasto Puistotoimisto

Päivitys vuoden 1985 piirustukseen, päiv. 31.5. 2000. Lahden kaupungin teknillinen virasto Puistotoimisto

